

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

«РОЛЬ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ У РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ»

Студента 2 курсу магістратури очної форми
навчання спеціальності 281 "Публічне управління
та адміністрування" освітньо-наукової програми
"Парламентаризм та парламентська діяльність"

Фесака Олексія Володимировича

Ф. Фесака

Науковий керівник:

д.п.н., проф. доктор суспільних наук,
професор кафедри парламентаризму

Даниленко Лідія Іванівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів
без відповідних посилань

Студент *Ф. Фесака* (підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від "22 квітня" 2024р., протокол № 41 від 22.04.2024
Завідувачка кафедри парламентаризму, доктор політичних наук,
професор

Гошовська Валентина Андріївна

В. Гошовська

(підпис)

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Фесак О. В. Роль народних депутатів України у розвитку національної свідомості. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Робота присвячена дослідженню національної свідомості як невід’ємної складової професійної діяльності народних депутатів України. Обґрунтовано сутність поняття «національна свідомість», його основні структурні елементи, чинники впливу на формування і розвиток. Розглянуто основні напрями та методи підвищення рівня національної свідомості парламентарів. Визначено сучасні технології діяльності народних депутатів України, окреслено спектр їх повноважень. Проаналізовано міжнародний досвід європейських країн та США. Зроблено висновки щодо наукової новизни отриманих результатів дослідження, представлено потенційні напрями подальшої наукової роботи за цією тематикою.

Ключові слова: національна свідомість, народні депутати, парламентська діяльність, розвиток, парламент.

ANNOTATION

O. V. Fesak. The Role of Members of Parliament of Ukraine in the Development of National Consciousness

Qualifying Master's Thesis for the Degree of Higher Education of the Second (Master's) Level in the Field of Knowledge 28 "Public Administration and Administration", Specialty 281 "Public Administration and Administration". - Educational and Scientific Institute of Public Administration and State Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2024.

This work is devoted to the study of the concept of national consciousness as an integral component in the professional activities of Members of Parliament of Ukraine. The concept of national consciousness is substantiated, and its main structural elements, as well as factors influencing its formation and development, are presented. The main directions and methods of raising the level of national consciousness among parliamentarians are considered. The modern technologies of the activity of Members of Parliament of Ukraine are defined, and the spectrum of their powers is outlined. The international experience of European countries and the USA is analyzed. Conclusions are drawn regarding the scientific novelty of the obtained research results, and potential directions for further research on this topic are presented.

Keywords: national consciousness, Members of Parliament, parliamentary activity, development, parliament.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Теоретичні аспекти розвитку національної свідомості у державному управлінні	
1.1 Наукові підходи до розуміння сутності поняття «національної свідомості.....	9
1.2 Структурні елементи національної свідомості та чинники впливу на їх розвиток.....	19
1.3 Стан розвитку національної свідомості у теорії і практиці державного управління.....	
Висновки до Розділу 1.....	22
Розділ 2. Характеристика ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості	
2.1 Обов'язки і повноваження народних депутатів у чинному законодавстві України.....	24
2.2 Сучасні технології діяльності народних депутатів з розвитку національної свідомості.....	29
Висновки до Розділу 2.....	35
Розділ 3. Напрями посилення ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості	
3.1 Використання міжнародного досвіду з розвитку національної свідомості у діяльності парламентарів.....	37
3.2. Вдосконалення процедури відбору кандидатів до списку політичних партій під час парламентських виборів.....	45
Висновки до Розділу 3.....	55
Висновки.....	57
Список використаних джерел і літератури.....	60

ВСТУП

Актуальність роботи: ХХІ століття стало викликом для існування української державності й, відповідно, національної свідомості громадян. Нині Україна все ще намагається позбутись імперсько-радянської спадщини, та продовжує боротись за власну безпеку та територіальну цілісність. В таких умовах питання національної ідентичності є, перш за все, питанням національної безпеки, а не лише елементом державотворення. Низка революцій довела, що в українському суспільстві відсутній внутрішній консенсус щодо самоідентифікації громадян, на основі історичних, культурних та ідейних аспектів. Наслідком цього стали події, що, створили розподіл суспільства на цивілізаційному рівні, та стали причиною конфронтації двох культур на території України – західної та східної. Одним із визначних чинників, що формує національну свідомість особистості, є ідеологічно-політичний компонент, який, безумовно, є результатом впливу та діяльності політичних кіл, інтелігенції, акторів публічної політики. Важлива роль у визначенні вектору ідеологічного напрямку розвитку належить народним депутатам України, як представникам інтересів громадян. По-перше, тематика дослідження ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості, є особливо актуальною у контексті подій останніх років, зокрема російського вторгнення. По-друге, наукова значимість роботи зумовлена тематикою досліджуваного питання, та методологією. Варто зауважити, що наукові праці останніх років недостатньо розкривають практичну роль народних депутатів України у питаннях розвитку національної свідомості. Також необхідно зазначити, що актуальність полягає у необхідності визначити напрями посилення ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості.

Серед дослідників поняття «національної свідомості українців» варто виділити наступних: Кресіна Ірина Олексіївна - доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України,

Заслужений діяч науки і техніки України, академік Української академії політичних наук. У своїх працях авторка неодноразово звертається до проблематики формування національної свідомості, державотворчих процесів, етногенезу тощо. Зокрема, деякі її монографії та наукові праці повністю присвячені питанням націогенезу [1]. До контексту війни у суспільній свідомості українців звертається у своїй статті Литвиненко О. М. [2] - провідний науковий співробітник відділу суспільних процесів центру внутрішньополітичних досліджень НІСД. У своїй статті автор звертається до таких тем, як: розпад Радянського Союзу, ставлення українців до росіян та московського патріархату, перемогу у війні тощо. Особливо важливими є статистичні дані, що приводить науковець у своїй роботі. Не можна оминати увагою статтю Кулішенко Людмили Анатоліївни - кандидатки філологічних наук, доцентки кафедри мовної підготовки іноземних громадян Сумського Державного Університету. У своїй роботі авторка дає визначення поняттю «національна свідомість» та обґрунтовує основні чинники, що впливають на її формування. Варто зауважити, що у роботі також наголошується на актуальності досліджень у цьому напрямку: «...проблема національної свідомості взагалі і українського народу зокрема є важливою і потребує більш досконалого, детального осмислення та обґрунтування в майбутньому» [3]. Особливої уваги, безумовно, заслуговує робота Павличка Дмитра Васильовича – видатного українського поета, шістдесятника, громадсько-політичного діяча [4]. У цій праці Д. Павличко зосереджується на історичних подіях, що зумовили серйозні виклики для української національної ідеї, однак зауважує і досягнення державної системи на той момент: «За всіх недоліків нашої державної системи, вона має певні заслуги, до яких належить утримання територіальної цілості, європейський вибір, підготовка до членства в НАТО...» [5, с.56]. Також важливими для нашого дослідження роботи зарубіжних дослідників-класиків, як от: Карл Густав Юнг, [6] Жозеф Ернест Ренан, [7] Ентоні Девід Сміт [8] тощо. Окремо необхідно виділити праці, тематика яких, безпосередньо стосується цього дослідження, та пов'язана з

актуальними питаннями щодо політичної культури, українського парламентаризму, політичного лідерства тощо. А саме, Гошовської Валентини Андріївни, яка розглядає проблематику консолідації українського суспільства через політичну культуру [9], та політичне лідерство в українському парламентаризмі в контексті сучасних геополітичних умов [10]. Так само актуальними є праці Даниленко Лідії Іванівни – доктора суспільних наук, доктора педагогічних наук та професорки кафедри парламентаризму. У своїх монографіях авторка зупиняється на висвітленні таких питань, як: важливість політичної освіти та формування політичної культури [11], політичного лідерства як важливого елементу формування та розвитку демократичного суспільства [12], консенсусної культури як елементу формування толерантного соціуму в Україні [13]. Окремо варто виділити статтю Горностая Павла Петровича – фахівця та дослідника соціальної та політичної психології. У своїй роботі автор простежує еволюцію свідомості населення України від часів здобуття незалежності. Порушуються важливі питання щодо громадянської ідентичності, та розглядаються психологічні аспекти, що вплинули на свідомість громадян [14]. Г. М. Залізник у своїй статті досліджує роль мови, та розглядає її як складову «етнічної національної самоідентифікації» [15]. Матеріали згаданих праць слугували джерелом інформації та аналітичних висновків, та були використані у цьому дослідженні

Отже, наукова актуальність роботи полягає у необхідності дослідити окреслене питання крізь призму подій останніх років, а також розглянути безпосередню роль народних депутатів у розвитку національної свідомості

Об'єкт дослідження: розвиток національної свідомості.

Предмет дослідження: роль народних депутатів України у розвитку національної свідомості.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування поняття національної свідомості, як невід'ємної складової у професійній діяльності народних депутатів України, висвітлення ролі народних депутатів у розвитку національної свідомості українців.

Гіпотеза дослідження: Гіпотезою дослідження можна вважати твердження, що рівень ефективності діяльності народних депутатів корелюється з рівнем розвитку національної свідомості населення. Ця гіпотеза передбачає, що існує зв'язок між діяльністю народних депутатів та розвитком національної свідомості в суспільстві. Шляхом дослідження діяльності народних депутатів, методів впливу, аналізу рівня свідомості населення можна визначити – як саме впливає політична діяльність депутатів на формування національної свідомості та ідентичності.

Завдання дослідження:

1. систематизувати наукові підходи до розуміння поняття національної свідомості;
2. визначити структурні елементи національної свідомості та чинники впливу на їх розвиток;
3. охарактеризувати роль народних депутатів України у розвитку національної свідомості;
4. визначити напрями посилення ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості;
5. надати практичні рекомендації щодо посилення ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості, враховуючи міжнародний досвід;

Методологія дослідження: окреслені завдання дослідження потребують, перш за все, опису та критичного обстеження інформації з відкритих джерел, зокрема, з наукової літератури, відео-матеріалів та новин, Тому доцільно використати аналітичний метод в рамках цього дослідження. В рамках аналітики варто застосувати метод Контент-аналізу: дослідження змісту медіа-випусків, політичних програм, інтерв'ю з депутатами та інше медійне джерело може вказати на те, яким чином народні депутати впливають на формування національної свідомості через засоби масової інформації. Зважаючи на те, що в дослідженні необхідно детально розглянути конкретні випадки та ситуації, варто використати метод Case Study. Метод

прогнозування – для визначення шляхів удосконалення та методів вирішення проблемних аспектів. Також були використані методи конкретизації, узагальнення тощо.

Очікувані практичні результати: проведення дослідження стосовно ролі народних депутатів у розвитку національної свідомості може принести цілу низку практичних результатів, наприклад:

1. Інформаційна освіченість: результати дослідження можуть допомогти розширити рівень обізнаності суспільства щодо впливу діяльності народних депутатів на формування національної свідомості. Цей фактор може позитивно вплинути на підвищення їхньої політичної культури.

2. Політичні рекомендації: результати можуть слугувати підґрунтям для розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня національної свідомості через діяльність депутатів. Це може включати пропозиції щодо змін у законодавстві, політичних стратегіях або інших ініціативах.

3. Зміна політичної поведінки: проведені дослідження може так чи інакше сприяти зміні політичної поведінки народних депутатів і громадян. Наприклад, вони можуть стимулювати політиків до більш активної роботи над питаннями, які безпосередньо стосуються державних інтересів, та відображають національну свідомість громадян. Не виключено, що це також може підвищити увагу громадян до діяльності депутатів та глибшого усвідомлення власної ролі у політичному процесі всередині країни.

4. Академічний внесок: результати дослідження можуть внести свій вклад у наукову царину, доповнивши наявні знання та наукові праці про взаємозв'язок між діяльністю народних депутатів і національною свідомістю українців. Це може сприяти майбутнім дослідженням у сфері політичної науки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

1.1 Наукові підходи до розуміння сутності поняття національної свідомості

Поняття національної свідомості є доволі багатограним та розглядається за допомогою різних підходів та наукових вимірів. Для того щоб проаналізувати та з'ясувати сутність цього терміну, розглянемо похідні та дотичні концепції, які у наукових джерелах представлені як ключові у розумінні сутності національної свідомості.

Перш за все, поняття «свідомість», як психологічне та нейрофізіологічне явище, свідчить про усвідомлення індивідом своїх дій, думок, почуттів, та відображається у можливості суб'єктивного сприйняття навколишнього середовища із усіма його складовими. Це є складне явище, що має цілу низку трактувань відповідно до наукових шкіл, релігій та теорій.

Достатньо влучно цей термін представлений у філософському енциклопедичному словнику Бичка Ігоря Валентиновича: «специфічний прояв духовної життєдіяльності людини, пов'язаної із пізнанням, яке робить відомим (свідомим), знаним зміст реальності, що набуває предметно-мовної форми знання» [16, с. 567]. Водночас автор зауважує, що: «Скеровуючи пізнавальну активність на саму себе, свідомість стає самосвідомістю, внаслідок чого свідомість виступає засобом вирізнення людини зі світового загалу, способом поглянути на себе “ззовні” ...» [там само].

Отже, самосвідомість є тим елементом, який дає змогу індивіду оцінювати власні дії, думки, емоції тощо та аналізувати їх. Національна свідомість – категорія, сутністю якої є усвідомлення людиною своєї приналежності до конкретної нації на основі певних ознак. В даному випадку

основним є поняття «нація», яка являє собою соціальну спільноту, що об'єднана низкою чинників, серед яких головними є етнічні, культурні та політико-правові. Окремим націям властиві тільки деякі з цих ознак. Водночас доцільно виділяти об'єктивні та суб'єктивні чинники (див. рис.1.1).

Об'єктивні	Суб'єктивні
Мова	Усвідомлення приналежності до соціальної групи-нації
Релігія	
Територія	
Історія	
Етнокультура	
Політико-правовий аспект	
Економіка	

Рис. 1.1. Ознаки ідентифікації національної приналежності

Як бачимо з рис. 1.1., порівнюючи спільні об'єктивні ознаки, необхідно зважати на те, чи деяка спільна ознака є унікальною (у тій чи іншій формі) для конкретної нації, або ж ця ознака є спільною, і, відповідно, властивою іншим.

Наукові праці минулих років, що присвячені питанню «ідентичності» дозволяють виділити різні концепції та підходи, залежно від виокремлення окремих структурних елементів. Одна із найпоширеніших класифікацій вирізняє поділ на: *культурну національну ідентичність та громадянську політичну ідентичність*.

До основних рис першої належать такі компоненти: спільна мова, територія проживання, традицій, релігії, історії.

«Політична ідентичність характеризується спільними рисами

громадянської ідентифікації, правової, політичної свідомості. Теорія має приклад й інших моделей, наприклад: західну модель, в якій робиться акцент на окремих компонентах громадянської ідентичності, та східну, в якій превалюють етнічні компоненти» [15, с. 73].

Можна погодитись із твердженням Розумного Максима Миколайовича щодо його характеристики головного принципу національного самовизначення: «Принцип національного самовизначення базується на уявленні про спільноту як повноцінний суб'єкт, а також про збірну волю громадян як джерело суверенітету і головну підставу для реалізації тієї чи іншої державної політики» [17, с. 9]. У цьому контексті термін, що використовує автор монографії, цілком можна ототожнювати з поняттям національної свідомості, з огляду на той факт, що без пізнання (свідомості) та самопізнання (самосвідомості) не може існувати процес самовизначення.

Ще одним ключем до розуміння сутності національної свідомості є національна ідея та національна ідентичність.

Національна ідея постає у вигляді специфічної моделі колективної самоорганізації всередині нації. Однак, вона потребує певних критеріїв та орієнтирів, які детермінують вибір ідеї, адже передбачається, що «вона може бути правильною або неправильною» [17, с. 23].

Щодо трактування національної ідентичності, можна стверджувати, що це фактичне усвідомлення соціально-національною групою своєї унікальності, і, водночас, спільного походження (разом з іншими представниками групи) на основі певних критеріїв. Відомий дослідник націоналізму та етнічності Ентоні Девід Сміт виокремив спільні елементи, що формують головні риси національної ідентичності:

- «історична територія, або рідний край;
- спільні міфи та історична пам'ять;
- спільна масова, громадська культура;
- єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів;

– спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території» [18].

Отже, коли мова заходить про спільні об'єктивні ознаки, необхідно враховувати те, чи певні риси є унікальними (які властиві лише одній групі людей), чи вони є загальними для країни. Таким чином, нація є особливою як група людей, які мають різні характеристики. З іншого боку, загальнолюдські характеристики об'єднують кожну націю з іншими на Землі.

Самосвідомість, яка розуміється як когнітивне ставлення до себе, свого народу, своєї держави, історії, культури та мови, безумовно, є складовими національної гідності.

Як висновок зазначимо, що національна свідомість є формою свідомості людини, у якій яскраво виражено почуття приналежності до певної нації чи національної спільноти. Тому сутність поняття національна свідомість розкривається через національну ідентичність, яка включає в себе такі складові, як розуміння та усвідомлення національної історії, культури, традицій, мови та цінностей, почуття солідарності та здатність співпереживати з іншими членами нації.

1.2. Структурні елементи національної свідомості та чинники впливу на їх розвиток

Розглянувши сутність досліджуваного поняття, нами розглянуто основні структурні елементи національної свідомості, а також чинники, що впливають на її розвиток.

Зважаючи на визначену нами характеристику національної свідомості та особливості у наукових підходах, можна стверджувати, що одним із головних структурних елементів є *історична пам'ять*.

Говорячи про історичну пам'ять, звертаємось до праць Масненка Віталія Васильовича – українського історика, історіографа та професора. У праці, що

присвячена ролі історичної пам'яті, автор зауважує, що: «до пам'яті потрапляє далеко не все історичне знання, а лише найбільш вартісне, продуктивне, придатне до подальшого вжитку. У цьому сенсі історичну пам'ять можна розглядати, як своєрідне психологічне оснащення спільноти чи окремої особи, як матрицю-сито...» [19, с. 50].

Важливим фактом є те, що дослідник виділяє окремі «пласти» історичної пам'яті, які можуть перекривати одне одного з часом. Також автор зупиняється на виокремленні різних типів історичної пам'яті, а саме: «безпосередньої, наукової, міфологічної та постійно відновлюваної» [там само, с. 52].

З поміж них найкоротшою є *безпосередня*, - це пам'ять безпосередніх очевидців чи свідків конкретних подій. Вона є короткою та може з часом змінюватись. *Наукова* пам'ять – тип пам'яті, що представлена у вигляді наукових джерел, літератури, гранд-нарративів тощо. Цей тип є дуже важливим, адже пам'ять у ньому фактично фіксується, може переписуватись, тим самим впливаючи на свідомість громадян через маніпуляції. *Міфологічний* тип пам'яті – культурний спадок народу, те що передається поколіннями через міфи, легенди, народні перекази та знаходить відображення у людській інтерпретації.

Постійно відновлюваний тип пам'яті – той, що присутній широким масам населення, та формується під впливом різних чинників, як от: освіти, медіа, власного досвіду, міфів тощо.

Тому історична пам'ять є однією із найважливіших складових загальної концепції національної свідомості. Кожен тип пам'яті відіграє свою роль у розвитку свідомості, а за необхідності може виступати, як чинник впливу.

Наступний елемент - мова. Комунікація між живими істотами була важливою частиною еволюції приматів. Від невербальних засобів спілкування та тваринної імітації залежало питання життя та смерті первісних людей. Груповий спосіб життя зумовлював необхідність у вдосконаленні способу передачі інформації від одного члена колективу до іншого. Такі заняття, як полювання, оборона, пошук маршрутів, їжі тощо, – були особливо важливими

у житті первісних общин. Також вербальна комунікація стала одним із індикаторів – свій / чужий, так само як у тварин чи птахів. З появою різних форм спілкування, між соціальними групами почали виділятися окремі, характерні лише для конкретної групи, елементи комунікації, які відображали культурні, соціальні елементи життя тієї чи іншої групи. Пізніше вони (форми спілкування) перетворились на те, що ми сьогодні розуміємо як «мову». Мова увібрала у себе риси життя кожного народу та стала його ідентифікуючим маркером. Вона постає не лише як ідентифікатор нації, але також має певну акумулятивну функцію, яка має на меті збирати інформацію про оточуюче середовище або світ; когнітивна функція мови відповідає за проявлення національних рис у процесі пізнання чогось нового. Сьогодні існує багато стереотипів стосовно звучання мови та рис характеру відповідного народу.

«Наприклад: різка та чітка німецька мова – свідчить про пунктуальність та порядок, що притаманні німецькому народові; милозвучність та співучість – про доброту українців та їх любов до пісень тощо. Варто зазначити, що деякі з цих асоціацій є абсолютно небезпідставними. Однак, чи є мова вирішальним фактором у розвитку національної свідомості особистості? По-перше, Україна є багатонаціональною країною, і високий рівень національної свідомості може мати і людина, для якої українська не є рідною мовою. По-друге, сьогодні у лавах Збройних Сил України є військові, які спілкуються іншими мовами. «Навряд чи доречно вважати людину, яка ризикує своїм життям заради України, недостатньо свідомою. В той же час є достатня кількість прикладів україномовних громадян, у яких національна свідомість знаходиться на дуже низькому рівні, або зовсім відсутня» [20].

Однак, у іншому випадку, мова може бути яскравим прикладом розвитку національної свідомості людини. За даними опитування від «Суспільного» за 18-18 жовтня 2022 р. як повідомляє джерело: «За допомогою мобільного додатку GRADUS було опитано 1000 респондентів віком 18-60 років по всій Україні, окрім окупованих територій та зон активних бойових дій. Вибірка відображає структуру населення України віком 18-60 років за статтю, віком,

розміром населеного пункту та освітою» [21].

За даними джерела, з початку повномасштабної війни 42% опитаних стали спілкуватись українською більше, а 14% повністю перейшли на українську. Саме російська агресія стала вирішальним фактором для того, аби ці громадяни свідомо змінили мову спілкування. Очевидним мотивом є небажання асоціюватись з чимось російським – ворожим, і, водночас, продемонструвати свою національну свідомість. Неочевидним може бути мотив, якщо людина свідомо змінює мову, лише через страх перед україномовним суспільством, а не через щире бажання спілкуватись українською.

Отже, можна зауважити, що мова є важливим індикатором «національного», та вагомим структурним елементом національної свідомості громадян. Тим не менш, у контексті даного дослідження варто зауважити, що володіння та спілкування українською мовою є обов'язковим елементом діяльності народних депутатів України. Беручи до уваги основні структурні елементи національної свідомості, а також враховуючи публічний статус народного депутата, можна зауважити, що будь-який парламентар зобов'язаний на власному прикладі демонструвати володіння державною мовою на найвищому рівні – незалежно від того, чи є українська мова для нього рідною чи ні. Спілкуватись державною під час виконання своїх робочих обов'язків та поза ними, окрім приватного життя народного депутата. Саме цей фактор демонструватиме високий рівень національної свідомості парламентаря та його освіченості.

Культура є важливим елементом, що впливає на формування та розвиток національної свідомості.

Загалом, культура – це комплекс духовних, ідейних, матеріальних рис соціальної групи / суспільства / нації. На рівні держави культура відіграє надзвичайно важливу роль, вона виступає тим «маркером», що відрізняє етнічні групи, як от: кримських татар від євреїв. В Україні культурний поділ особливо помітний на більш масштабному рівні: умовний поділ на «західну»

та «східну» частину проявляється перш за все на рівні культури та історичної пам'яті, що притаманна місцевому населенню: мова, народні традиції та звичаї – все це відіграє вирішальну роль у національній свідомості громадян. Саме тому, це питання є особливо актуальним в умовах російського вторгнення в Україну. Боротьба ведеться не лише за панування над територіями, але за викорінення культурних та етнічних елементів, що впливають на формування національної свідомості громадян. Звичайно, цьому передували певні умови, що склались на території України протягом багатьох століть. Соціальний та культурний простір, що був утворений внаслідок змін та руху кордонів різних держав був доволі неоднорідним. Кожного разу як кордони інших держав перетинали українську територію, там утворювався новий культурний простір, який потім ставав основним для регіону.

Як пише відомий український історик, професор кафедри української історії в Гарвардському університеті, Сергій Миколайович Плохій: «колишнє підугорське Закарпаття; півдавстрійська в минулому Галичина; Поділля та Волинь, що були під контролем Польщі; козацьке Лівобережжя Дніпра з низинною долиною цієї річки; Слобідська Україна і, нарешті, узбережжя Чорного моря та Донецький басейн, колонізовані за часів Російської імперії.» [22, с. 24-25].

Все це доводить твердження, що українській культурі окрім її автентичних рис, завжди була притаманна неоднорідність. Більше того, вона систематично викорінювалась та поглиналась, особливо у Російській імперії. Достатньо згадати такі події, як: ліквідація гетьманства а згодом і автономності Гетьманщини у 1764-1765 р. з перетворенням у Малоросійську губернію; видання Валуєвського циркуляру у 1863 р, направлено на скорочення українських друкованих видань. Особливо показовим є уривок із циркуляру: «...никакого особенного малороссийского языка не было, нет и быть не может, и что наречие их, употребляемое простонародием, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши» [23]. Емський указ – яскравий приклад російського імперського шовінізму.

Сьогодні Україна продовжує боротись проти імперських, радянських та

російських наративів. перейменування топонімів, знесення пам'ятників імперським і радянським діячам, - все це, безумовно, сприяє викоріненню російської культури, але досить поверхнево. Інша проблема полягає в тому, що особистість із вже сформованими ідеалами, поглядами на життя, та своєю історичною пам'яттю, навряд чи здатна кардинально змінити свою свідомість через перейменовану вулицю або, навіть, місто. Але, звертаючись до даних соціологічних досліджень, можна стверджувати, що війна здатна похитнути свідомість громадян. «Переважає більшість опитаних громадян (67%) позитивно оцінили розпад Радянського Союзу – «найбільшу геополітичну катастрофу ХХ ст.», за словами Путіна. Варте уваги, що порівняно з 2020 р. кількість тих, хто поділяє цю думку, зросла на 18%, а кількість протилежного табору зменшилася вдвічі (з 32% до 16%). Майже 59% позитивно ставляться до засудження СРСР як комуністичного тоталітарного режиму, що здійснював політику державного терору. Це на 25% більше проти 2020 р.» [24].

Все це, безумовно, вказує на той факт, що такі радикальні суспільно-політичні зміни, як війни, здатні так чи інакше впливати на людську свідомість. Культурно-просвітницька діяльність полягає у популяризації українських наративів у багатьох сферах: освіта, мистецтво, кінематограф тощо. Всі ці складові є важливими чинниками формування української ідентичності та національно-свідомого громадянина.

Отже, національна культура є складним та багатограним явищем. Вона виступає важливим елементом впливу у формуванні, розвитку національної свідомості населення.

Інший важливий компонент – це освіта.

Протягом століть поневолення український народ жив та виховувався з комплексом національної меншовартості. Як вже було зауважено раніше, обмежувалась не лише українська мова та література, але й інші важливі аспекти етнонаціонального буття народу, зокрема, через освітню діяльність.

Окремі представники національної української еліти розуміли

важливість ролі освіти у процесі становлення та виховання національної свідомості. До прикладу видатний український історик, фольклорист та літературознавець – Михайло Драгоманов. Він був одним із перших українців, хто вирішив пробудити національну свідомість народу, став, фактично, засновником національної просвіти. Драгоманов був активним діячем у цій сфері, організовував публічні читання, ініціював створення літературних клубів, вистав тощо. «Також видавав журнал «Громада» за кордоном, й багато інших статей та текстів. Іншим прикладом може слугувати діяльність Миколи Пирогова, який так само сприяв піднесенню українського елементу в освіті та культурі. Спільно з Тарасом Григоровичем Шевченком, Микола Пирогов займався виданням підручників для українських школярів. На жаль цей проект не був повністю реалізований» [25, с. 37].

Як бачимо, одні з найвідоміших українських національних діячів культури та науки неабияк піклувалися про рівень української освіти, та дбали про те, аби підвищити її рівень, і, відповідно, сприяти піднесенню національної свідомості народу.

Сьогодні освітній процес грає дуже важливу роль у вихованні нації та розвитку національної свідомості громадян. Важливим є той факт, що високий рівень освіти забезпечує вдале поєднання двох попередніх структурних елементів – розвитку історичної пам'яті та політичної культури. «Надзвичайно важливу роль відіграє саме політична освіта, адже вона є основою ефективної державної політики у всіх сферах суспільного життя» [26].

Просвітницька діяльність громадян може відбуватись не лише через спеціалізовані заклади освіти, але і на побутовому рівні. Прикладом цього є Громадська організація «Стріткод», чия діяльність направлена на «популяризацію українських історичних постатей, видатних подій в історії України тощо» [27].

Головна концепція діяльності Стріткоду полягає у поєднанні двох елементів – діджиталізації та доступності для будь кого. Розміщення QR-кодів на вулицях міста дозволяє громадянам дізнатись більше про ту чи іншу

історичну постать чи подію, використовуючи власний смартфон. Інший приклад – Громадська організація «Навчай для України» [28], яка залучає мотивованих молодих випускників для вчителювання у маленьких населених пунктах України. Там вони займаються освітньою діяльністю, допомагають дітям реалізувати свій потенціал тощо. Також сьогодні існує безліч освітніх гуртків для дітей та підлітків, направлених на виховання національної самосвідомості громадян з раннього віку.

Отже, можна зауважити, що діяльність таких проектів та установ є надзвичайно важливою у процесі виховання українців. Сама освіта, як процес, є невід’ємним елементом виховання та розвитку національної свідомості, що є особливо необхідним у ранньому віці. Тому важливо наголосити на необхідності поширення освітніх проектів серед населення різних вікових категорій. Необхідно розвивати та поширювати у освіті ті наративи, які сприятимуть розвитку громадянської освіченості індивіда, його обізнаності в історії України, вивченню української мови та розвитку національної свідомості загалом. Ініціатором та спонсором таких проектів має бути, перш за все, держава, а також громадські організації та інші об’єднання.

Як висновок зазначимо, що основними структурними елементами національної свідомості є: історична пам’ять, мова, культура, освіта. Розвиток цих елементів сприятиме підвищенню національної свідомості населення. Одним із головних чинників впливу є освітня діяльність, яка може бути реалізована через профільні заклади вищої освіти або громадські проекти.

1.3 Стан розвитку національної свідомості у теорії і практиці державного управління

Імплементація рішень щодо підвищення рівня національної свідомості у теорії та практиці державного управління є пріоритетним завданням для владних структур. Як було зазначено, повномасштабна війна стала значним викликом для існування української державності, а разом з тим, усіх

елементів, які разом формують національну ідентичність, та впливають на рівень національної свідомості населення. Сьогодні наша держава вживає певних заходів, направлених на поширення української культури, возвеличення державної української мови, деколонізацію та ліквідацію пережитків російського імперіалізму та шовінізму.

По-перше, це відмова від російських топонімів. Масове перейменування географічних об'єктів почалось після Революції гідності, особливо, після прийняття Закону про декомунізацію [29].

Початок російського вторгнення знову виніс це питання на порядок денний, та активізував процес деколонізації. Набув сили новий «Закон про деколонізацію топонімії» [30].

Дуже влучним, на нашу думку, є наступне формулювання: «визнаючи, що століття російського панування на українських землях супроводжувалися системними заходами, спрямованими на асиміляцію Українського народу, заборону та викорінення української мови та культури, руйнування його традицій, духовної культури та етнічної самобутності...» [30].

Як бачимо, текст Закону також згадує основні структурні елементи, що формують національну свідомість громадян. Загалом протягом 2022–2023 років 42 міські ради з 50 досліджуваних програмою «Прозорі міста» перейменували 3225 топонімів [31]. Найбільше у Києві, Краматорську, Вінниці, Кременчуку та Сумах. У Вінницькій та Мукачівській міських радах вже заявили про завершення деколонізації топонімів. Отже, сьогодні процес ліквідації російської спадщини у назвах вулиць, сіл, і, навіть, міст, все ще триває. Цей етап спрямований на поширення української культури, витіснення російської, та підвищення рівня національної свідомості громадян.

По-друге, *мовна політика*, а саме нові норми мовного закону – є показовим прикладом законодавчої діяльності, яка стосується розвитку національної свідомості серед широких верств населення. Особливо актуальним це питання є в наш час, адже, враховуючи той факт, що в

Україні довгий час російська мова намагалась витіснити українську, й, була своєрідним елементом впливу. Сьогодні маніпулятивні закиди з боку країни-агресора не обходять стороною мовне питання. Політика русифікації українців протягом багатьох років трансформувала свідомість певної частини громадян України. Це є однією з основних проблем у контексті війни, а також проблемою у перспективі – як саме вирішувати мовне питання на тимчасово окупованих територіях після їх деокупації? Щодо мовного законодавства, можна стверджувати, що у цій сфері державна рухається у напрямку збільшення частки української мови у побуті, роботі, ЗМІ тощо. До прикладу можна навести такі статті: 25-а стаття закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [32], яка регулює норми видання державних медіа в Україні українською мовою; 30-а стаття щодо використання державної мови у сфері обслуговування споживачів [32].

Важливо розуміти, що мова не є лише засобом комунікації, але одним із символів та фундаментальних елементів держави. Саме тому важливо піклуватись про захист та поширення державної мови на законодавчому рівні.

Досить символічним, але в той же час важливим є перехід на новоюліанський календар.

27 липня 2023 року на Помісному Соборі Православної церкви України затвердили перехід із 1 вересня 2023 року на новоюліанський календар (максимально близький до григоріанського). Протестанти і католики перейшли на григоріанський календар у XVI ст. указом Папи Римського. Це подія історичного масштабу адже протягом століть українська церква існувала за юліанським літочисленням, що було традиційним елементом російської церкви. Сьогодні перехід на новоюліанський календар наближує Україну до культурної європейської цивілізації, та відділяє від російської. Безумовно, ця подія сприятиме утвердженню національної єдності, та відобразиться на рівні національної

свідомості населення.

Як висновок зазначимо, що сьогодні держава та парламент докладають відповідних зусиль для підвищення рівня національної свідомості населення, зокрема через законодавче регулювання окремих аспектів суспільного життя. Деякі з них стосуються боротьби з російськими імперськими нарративами, інші торкаються питання мовної політики. Окремо виділено приклад щодо переходу на новоюліанський календар.

Висновки до Розділу 1

Отже, «національна свідомість» це багатогранне поняття, що складається із різних елементів. Її формування відбувається на основі низки факторів, серед яких:

– Виховання та формування особистості на ранніх етапах життя: формування індивідуального сприйняття оточуючого середовища починається з народження. Основним елементом впливу на свідомість є батьківське виховання (або опікунське). На цьому етапі засвоєна інформація формує основу майбутніх поглядів на життя.

– Виховання у закладах освіти: школи, коледжі, університети тощо – виховують особистість в умовах різноманіття поглядів. Соціалізація сприяє формуванню свідомості особистості, цей етап може бути початковим у формуванні національної свідомості.

– Наслідування: являє собою зовнішній вплив на свідомість людини. Обираючи собі кумира, людина може не лише копіювати його стиль чи поведінку, але також перейняти його погляди, ідеї. Цей фактор може безпосередньо впливати на розвиток / деградацію національної свідомості навіть у зрілому віці.

– Саморозвиток: людина, яка займається саморозвитком – читає наукову та художню літературу, вчиться аналізувати та критично сприймати інформацію, здатна сама вийти на вищий рівень національної свідомості.

– Державна регуляція: держава має власні інструменти, направлені на підвищення рівня національної свідомості громадян. Серед таких є демократичні методи – культурно-просвітницька діяльність, забезпечення освітою, законодавче регулювання окремих аспектів суспільного життя тощо. А також недемократичні методи – пропаганда, маніпуляції, залякування, дезінформація.

Окремо виділяємо такі елементи національної свідомості, як мова, історична пам'ять, культура. Кожен зі структурних елементів національної свідомості є по своєму важливим в контексті розвитку в Україні на даний момент.

Важливим є усвідомлення індивідом відповідальності за свої вчинки та дії, що так чи інакше стосуються добробуту держави та безпеки нації.

Сьогодні державний апарат в Україні, зокрема Верховна Рада України, ухвалюючи правильні закони, вживає певних заходів задля підвищення рівня національної свідомості серед населення. Зокрема, це стосується вживання української мови, ліквідацію імперської, радянської та російської культурної спадщини, відокремленню церков та перехід на новий календар. Можна стверджувати, що на даний момент, не зважаючи на всі виклики, процес розвитку та підвищення національної свідомості серед українців, має позитивну динаміку.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЛІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

2.1 Обов'язки і повноваження народних депутатів у чинному законодавстві України

Кожен народний депутат України, як представник українського народу у Верховній Раді України, наділений депутатськими повноваженнями та обов'язками.

«Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі. Вони не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку» [33].

Фактично робота народних депутатів реалізується через такі форми та види діяльності: участь у пленарних засіданнях ВРУ, комітетів чи підкомітетів, діяльність у тимчасових спеціальних та слідчих комісіях, участь у робочих групах, зустріч з виборцями та особистий прийом громадян тощо.

Діяльність народних депутатів регламентується низкою законодавчих актів та документів, які визначають їх відповідальність. Головними юридичними актами є:

- Конституція України: визначає основні повноваження депутатів, їх принципи роботи.
- Закон України Про статус народного депутата України: детально регламентує відносини депутата з виборцями, порядок повноважень депутата, права у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами тощо. Гарантії та обов'язки народного депутата, відповідальність за невиконання.

– Закон України Про регламент Верховної Ради України: визначає порядок роботи Верховної Ради, її засідань, прийняття та розгляд нормативно-правових документів, що стосуються відомства ВРУ.

– Присяга: складання присяги засвідчує наміри народного депутата України служити на вірність своїй державі, народові та сумлінно виконувати свої обов'язки.

Відповідно до свого конституційно-правового становища народний депутат як особа, обрана народом України, представляє його в органі державної влади та уповноважена ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати визначені законодавством повноваження, захищати інтереси виборців та суспільства. Парламентарі, реалізуючи інтереси і волю народу чи якоїсь певної його частини, трансформують її в загальнодержавну волю. Таким чином, вони забезпечують зв'язок народу з органом державної влади, а отже, забезпечують вплив народу на державні справи.

Відповідно до статті 79 Конституції України народні депутати України складають перед Верховною Радою України присягу перед вступом на посаду. Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата. Конституційний Суд України визначив, що виходячи з тлумачення згаданих положень статті 79 Конституції України, «народні депутати мають скласти присягу перед вступом на посаду, – фактично перед відкриттям першої сесії новообраного парламенту, або якщо народний депутат України в силу певних причин обраний пізніше, то на одному з пленарних засідань чергової сесії ВРУ відповідного скликання» [34].

Доречно також розглянути текст присяги народного депутата: «Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу. Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників» [35].

З цього слідує, що народний обранець, який склав присягу, повинен бути

не просто патріотом своєї країни, але мати високий рівень національної свідомості, для того, щоб самому розуміти основні елементи впливу на її формування, розвиток, також розуміти та вчасно виявляти основні проблеми й загрози, що стосуються національної свідомості українців. Без дотримання цих принципів, діяльність народного депутата буде неефективною, та суперечитиме тексту присяги.

Більш детально обов'язки народного депутата описані у, вже згаданому, Законі України «Про статус народного депутата України», а саме:

«Народний депутат України зобов'язаний:

- 1) Дбати про благо України і добробут Українського народу, захищати інтереси виборців та держави;
- 2) Додержуватися вимог Конституції та законів України, додержуватися присяги народного депутата України;
- 3) Бути присутнім і особисто брати участь у засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано;
- 4) Особисто брати участь у голосуванні з питань, що розглядаються Верховною Радою України та її органами;
- 5) Виконувати доручення Верховної Ради України, відповідного комітету, фракції, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, до складу яких його обрано;
- 6) Інформувати Верховну Раду України та її органи, до складу яких його обрано, про виконання доручень Верховної Ради України та її органів;
- 7) Додержуватись вимог трудової дисципліни і норм депутатської етики;
- 8) Представляти інтереси фракції в комітеті, тимчасовій спеціальній або тимчасовій слідчій комісії, до складу яких його обрано;
- 9) Як член комітету, тимчасової спеціальної або тимчасової слідчої комісії: бути присутнім на засіданнях та брати участь у їх роботі; додержуватися порядку та норм депутатської етики; виконувати доручення комітету, підкомітету, тимчасової спеціальної чи тимчасової слідчої комісії, визначені їх рішеннями;

- 10) Завчасно повідомляти про неможливість бути присутнім на засіданні Верховної Ради України чи її органів керівників цих органів;
- 11) Постійно підтримувати зв'язки з виборцями, вивчати громадську думку, потреби і запити населення;
- 12) Інформувати виборців про свою депутатську діяльність через засоби масової інформації і на зборах виборців періодично, але і не рідше двох разів на рік;
- 13) Розглядати звернення виборців;
- 14) Проводити особистий прийом громадян тощо» [36].

Звичайно, депутатська діяльність передбачає надання низки пільг та гарантій, які забезпечують ефективне та безперешкодне виконання депутатом своїх обов'язків. Зокрема: неприпустимість обмеження депутатських повноважень, створення належних умов для виконання депутатських повноважень, забезпечення інформаційними матеріалами та юридичною допомогою, право на використання засобів масової інформації й технічних засобів, право мати до тридцяти одного помічника-консультанта, забезпечення народних депутатів жилими приміщеннями за необхідності, щомісячне відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням депутатських повноважень, право на безоплатний проїзд, звільнення від призову на військову службу чи проходження військових зборів, фінансове, медичне та соціально-побутове забезпечення, право народного депутата після закінчення строку його повноважень на повернення до попередньої роботи тощо [37].

Також «Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп» [38].

Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України. Повноваження народного депутата України припиняються достроково у таких випадках:

- «1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або його виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) якщо протягом двадцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто;
- 6) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції;
- 7) його смерті» [38].

Важливим аспектом діяльності народних депутатів є дотримання норм депутатської етики.

Згідно статті 8 згаданого Закону про забезпечення функціонування української мови, народний депутат: «повинен дотримуватися загальноновизнаних норм моралі; завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу» [32].

Варто зауважити, що контроль за дотриманням вищевказаних правил здійснює Комітет з питань регламенту та організації роботи ВРУ. Тим не менш, порушення регламентованих правил не тягне за собою жодних караючих санкцій. Етична поведінка народних депутатів – це важливий показник діяльності Верховної Ради загалом, та рівня професійної компетенції парламентаря. Сьогодні це питання є актуальним з огляду на той факт, що деякі депутати дозволяють собі порушувати етичні норми, перебуваючи безпосередньо в залі засідань, при цьому не несучи жодної відповідальності. Подібна поведінка не лише дискредитує конкретного парламентаря, але негативно впливає на імідж усього парламенту та його діяльність. Внаслідок цього, довіра до парламенту з боку українців може зменшуватись. Важливо

зауважити, що народні депутати мають демонструвати високий рівень національної свідомості, що також означає дотримання етичних, моральних норм та правил поведінки, як на робочому місці, так і поза сесійною залою. Небажання чи банальне ігнорування вказаних правил свідчить про байдуже ставлення народного депутата до його ролі у політичному процесі, та іміджу Верховної Ради України. Статус та повноваження народного депутата вирізняються широким спектром можливостей впливу на суспільство та суспільно-політичну думку, тому обов'язок будь-якого депутата з високим рівнем національної свідомості – відповідально ставитись до дотримання етичних норм. Важливим кроком до вирішення цього питання стане прийняття Етичного кодексу народного депутата. Відповідний законопроект уже був зареєстрований: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правил етичної поведінки народних депутатів України (Етичного кодексу)» (реєстр. № 8327 від 30.12.2022), та поданий народними депутатами України В. Підгорною, П. Фроловим та іншими» [38].

Отже, народні депутати України мають досить широке коло обов'язків та повноважень, сутність яких полягає у роботі на користь України та українського народу. Народний депутат повинен володіти певними чеснотами, які мають доводити його професіоналізм та високі моральні та етичні якості. Все це є невід'ємною частиною національної свідомості самого народного депутата, та його ролі у розвитку національної свідомості.

2.2 Сучасні технології діяльності народних депутатів з розвитку національної свідомості

Спектр діяльності народних депутатів України є досить багатограним і поєднує у собі багато функцій та обов'язків. Одним із головних аспектів діяльності народних депутатів є законодавча діяльність. Прийняття законів та розгляд інших нормативно-правових актів вимагає від депутатів злагодженої

та чіткої роботи. Для того щоб цей процес був ефективним, депутати мають володіти певними навичками та якостями, які визначатимуть їх рівень компетенції та професіоналізму. Серед основних засад діяльності можна виділити наступні: високий рівень освіченості, демократичність, плюралізм, національна свідомість, знання сучасних технологій публічного управління. Процес ухвалення Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» можна привести як приклад проявлення депутатами високого рівня національної свідомості. Варто відзначити, що кількість депутатів, які віддали свій голос «за» сягнула 278 осіб, у той час як голосів «проти» – 38, 31 з яких належала відверто проросійській партії «Опозиційний блок» (нині заборонена). Відповідно, вияв національної свідомості – це спільна робота депутатів на користь державних інтересів, народу України та національної безпеки.

Як один із принципів публічного управління, демократичний контроль може бути ефективним лише за умови, коли суспільство безпосередньо ознайомлено з тим, які основні проблеми та виклики стоять перед парламентом. Ефективність каналів зв'язку з громадським сектором залежить від кількості та точності інформації, яка пропонується суспільству владними структурами. Парламент повинен бути зацікавлений у тому, щоб населення отримувало достовірну та актуальну інформацію, для того щоб громадськість мала чітке уявлення про усі процеси наслідки прийнятих парламентом рішення, а також індивідуальної діяльності народних депутатів. Одним із ефективних методів поширення інформації є використання цифрових технологій.

Революційні технології сьогодення створюють нові підходи та методи взаємодії між громадянами та акторами публічної політики. Протягом останнього десятиліття помітно зросло використання цифрових технологій у всіх сферах суспільного життя. Переваги використання цифрових технологій поставили перед державою завдання щодо запровадження їх у повсякденному житті українців. У 2019 році Державне агентство з питань електронного

урядування України було перетворено на Міністерство цифрової трансформації України. Додатково почали створювати проекти та програми з ефективного та цільового використання цифрових технологій для інноваційних змін.

Як приклад – програма Kyiv Smart City, яка спрямована на об'єднання публічних управлінців, бізнесу та активістів, з метою створення прогресивних технологічних проектів для киян. Дослідження використання цифрових технологій в українській політиці є новою та актуальною темою, Відповідно, на даний момент, відсутня чітка методологія, яка дозволила би ефективно дослідити використання та вплив штучного інтелекту, веб-ресурсів, програмних забезпечень тощо. Однак можна стверджувати, що використання цифрових технологій дозволяє залучати громадян у процес комунікації через онлайн-простір. З іншого боку, це є серйозним викликом для політичних процесів. Несанкціоноване втручання у цифрові бази даних може мати критичні наслідки, як для конкретної особи, так і для компанії / політичної партії / організації тощо.

Народні депутати мають можливість вести комунікацію з усіма бажаними завдяки соціальним медіа, аудіо / відео-блогам, онлайн-платформам тощо.

Звичайно, сучасні цифрові технології дозволяють впливати на громадську думку за допомогою різних методів. Доречно виділити такі категорії:

- Реклама: можемо зустрічати у вигляді звичайного банеру, що перекриває інші сайти; рекламні відео, або вбудовану у інший контент (статтю, відео тощо), яку неможливо відразу помітити. Частіше за все вона присутня на популярних онлайн платформах, якими користуються підлітки та молодь: YouTube, TikTok, Facebook, Telegram тощо.

- Лекції у формі виступів / відео / аудіо: можуть розміщуватись на тих же популярних онлайн-платформах, але частіше за все орієнтовані на обмежену аудиторію, і не завжди потребують широкого піару. Також можуть транслюватись у прямому ефірі. Народні депутати можуть проводити публічні офлайн чи онлайн лекції в рамках виступу у вищих навчальних закладах.

«Наприклад, депутат обласної ради Віталій Коваль провів лекцію для першокурсників у Черкаському національному університету на тему історії українського державотворення» [39].

– Соціальні медіа: останнім часом особливу популярність набирають телеграм-канали. Майже кожна публічна особа веде власний канал, або має сторінку у Facebook, Twitter чи Instagram. Через дописи у соціальних мережах, публічна особа здатна вступати в діалог зі своїми читачами, викладати власні думки у вигляді дописів тощо.

– Веб-сайти: актуальність веб-сайтів поступово знижується за рахунок популярності зручніших платформ, тих же месенджерів, або відеохостингів. Однак, веб-сайти все ще лишаються важливим джерелом інформації для поширення серед інтернет-користувачів. Також на них зручно розміщувати рекламу. Веб-сайт може поєднувати у собі усі попередні елементи. Яскравим прикладом є «сайт народного депутата Гончаренка О. О. який поєднує у собі авторський блог, волонтерство, медіа та якісну безкоштовну програму з освіти» [40]. Це також є чудовим прикладом того, як народний депутат дбає про розвиток національної свідомості українців, використовуючи при цьому новітні технології.

Як бачимо, цифрові технології створюють додатковий простір можливостей для взаємодії депутатів з громадянами. Нові методи комунікації є зручними та актуальними в рамках сьогодення. Саме тому народні депутати можуть впливати на розвиток національної свідомості українців за допомогою цифрових гаджетів.

В умовах повномасштабної війни діяльність народних депутатів є особливо важливою та помітною через безпосередню підтримку цивільних громадян та військовослужбовців. На власному прикладі народні депутати України не лише доводять той факт, що є національно свідомими громадянами, але і мотивують інших, вступають до лав ЗСУ, допомагають матеріально та морально, займаються волонтерством тощо. Наприклад, Роман Костенко – секретар Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки, оборони і

розвідки, один із захисників Донецького аеропорту, «кіборг», з перших днів повномасштабного вторгнення став на захист України; Людмила Буймістер – позафракційна народна депутатка, яка добровільно вступила до лав ЗСУ; Депутат Олег Барна, який загинув, захищаючи Україну; подібних прикладів можна привести безліч. Це вказує на високий рівень патріотизму та національної свідомості тих народних депутатів, які ризикуючи власним життям, захищають Україну.

Як приклад, депутати від Черкаської обласної ради звітують: «...з перших днів повномасштабного вторгнення депутати згуртувалися й відкинули політичні амбіції. Вони перевели свою роботу у дистанційний режим та оперативно погоджували розподіл коштів на засіданнях “бюджетної комісії. Вирішували завдання зі створення та забезпечення територіальної оборони області, ЗСУ, розміщення ВПО, стабільного функціонування критичної інфраструктури, долучилися до створення блокпостів тощо» [41].

«Сьогодні народні депутати продовжують допомагати Збройним Силам, зокрема підтримують виділення фінансів на потреби армії» [42].

Тому можна стверджувати, що в умовах війни, народні депутати, які воюють, та допомагають ЗСУ – є прикладом національно-свідомих громадян. Їх діяльність та вчинки, безумовно, сприятимуть розвитку національної свідомості українців.

Парламентські вибори як політичний та соціокультурний феномен є традиційним елементом демократії, й, відповідно, забезпечують легітимність та правонаступність влади. Інститут виборності є традиційним для українського народу, адже має своє коріння ще з козацьких часів. Важливим документом для історії українського парламентаризму є Конституція Пилипа Орлика 1710 р. з офіційною назвою «Правовий Уклад та Конституції відносно прав і вольностей війська Запорозького». Про пізніше відродження виборчого права на території України доцільно говорити починаючи з часів революції 1917 р. а саме за періоду УНР. Імперська та радянська влада викорінювали саму ідею українського самостійництва, тому повноцінне

становлення інституту виборності відбулося лише після розпаду СРСР та проголошення незалежності України у 1991 р.

У процесі виборчих кампаній відбувається формування та реалізація думки суспільства. Демократичний виборчий процес є своєрідним мобілізаційним фактором, як для громадян, так і для парламентарів, його сутність розкривається такими функціями:

- дозволяє виявити думку суспільства щодо тієї чи іншої політичної сили;
- виносить на порядок денний актуальні проблеми, та пропонує методи їх вирішення;
- створює інформаційне поле для дискусій та обговорень;
- консолідує різні політичні сили та їх виборців навколо політичних платформ та акторів публічної політики;
- створює мережу комунікації між громадянами та виборцями, яка, у свою чергу дозволяє кожному вільно виражати свої думки, ідеї стосовно тих чи інших політичних цілей;
- сприяє формуванню та розвитку політичної та національної свідомості громадян.

Належне врядування (Good governance) та демократичне врядування (Democratic governance): концепції належного врядування та демократичного врядування є певною мірою тотожні. Сутність належного врядування полягає у дотриманні базових демократичних принципів при здійсненні публічного управління, серед яких наступні:

- «верховенство права»;
- участь;
- справедливість;
- підзвітність;
- відповідальність;
- прозорість;

- ефективність і результативність;
- стратегічне бачення» [43, с. 5].

Демократія є важливою передумовою для дотримання усіх засад належного врядування. тому що тільки демократична система може просувати економічні, політичні свободи та створювати належні умови для розвитку суспільства. Водночас дотримання вищевказаних принципів є гарантією ефективної управлінської діяльності. В Українській політичній культурі присутні окремі елементи належного врядування, однак немає повноцінної реалізації концепції good governance.

Висновки до Розділу 2

На підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки: Діяльність народних депутатів України є досить багатогранною та потребує володіння професійними навичками та високим рівнем компетентності. Вона включає в себе широкий спектр повноважень та обов'язків, які, у свою чергу, регламентовані Конституцією України та відповідними законами. Важливим актом є складання присяги народного депутата, без чого виконання депутатських повноважень є неможливим. Депутатська діяльність має базуватись на засадах прозорості, демократичності та відповідальності перед народом України, що зумовлює необхідність мати високий рівень національної свідомості. Народний депутат має дотримуватись етичних норм та правил поведінки, що є важливим аспектом діяльності публічної особи.

Ефективність діяльності народних депутатів з розвитку національної свідомості багато в чому залежить від використання сучасних технологій управління та комунікації. Сучасні технології дозволяють депутатам ефективніше комунікувати з громадськістю, що створює кардинально нові підходи до взаємодії публічних акторів з населенням. Таким чином народні депутати можуть створювати та поширювати відповідний інтернет-контент на сайтах, онлайн-платформах чи власних каналах. Однак, варто пам'ятати, що цифрові технології створюють додаткові виклики, які пов'язані з

недосконалістю та, подекуди, уразливістю інтернет-мережі. Внаслідок кібератак може бути пошкоджена чи викрадена інформація, що зберігається на цифрових носіях або у хмарних сховищах. В Україні діє спеціальний орган – Департамент кіберполіції Національної поліції України, мета якого полягає у попередженні, виявленні та припиненні кримінальних правопорушень у цій сфері.

Також важливо власним прикладом доводити відданість українському народові та державі. Не менш важливою технологією, яка сприяє формуванню та розвитку політичної і національної свідомості громадян є демократичні вибори, як елемент політичної соціалізації населення. Процес виборів має базуватись на засадах демократичності, прозорості, та плюралізму. Загалом, вибори є своєрідним маркером легітимності влади та проявом демократичного вектору суспільно-політичного розвитку. Ефективність виборчого процесу визначає рівень довіри населення до нового парламенту та влади загалом. Участь громадян у політичному житті країни, безумовно, сприяє розвитку їх національної та політичної свідомості, сприяє консолідації суспільства та визначає вектор роботи парламенту.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ РОЛІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

3.1 Використання міжнародного досвіду з розвитку національної свідомості у діяльності парламентарів

Ефективність роботи народних депутатів у парламенті залежить від їх професійних навичок, повноважень парламентарів, визначених законом та власних політичних поглядів. Так само важливим є врахування та аналіз міжнародного досвіду з розвитку національної свідомості у діяльності парламентарів. Необхідно розглянути та порівняти методики впливу, ефективність роботи, та визначити – наскільки реальними є умови імплементації міжнародного досвіду в контексті України.

Одним із найстарших парламентів, який, безумовно, став прикладом для багатьох пізніших європейських парламентських утворень, є британський, а саме – Парламент Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. Британський парламент має своє коріння від часів середньовіччя, і фактично знаходився у великій залежності від монарха – аж до моменту, коли був прийнятий «Білль про права» 1689 р. який ліквідував надмірну залежність та контроль парламенту з боку короля. «Британський парламент відіграє важливу роль у політичному житті країни, та збереженні історичної пам'яті, церемоніальних традицій тощо. Як один із прикладів варто розглянути процедуру відкриття нової парламентської сесії» [44].

Щорічне відкриття парламентської сесії є подією, яка символізує єдність палати лордів, палати громад та самого монарха. Відкриває сесію королева: з монаршого трону у палаті лордів вона зачитує свою промову, текст якої заздалегідь пише уряд. У ньому йдеться про основні плани роботи парламенту, окреслюється політичний вектор на наступний рік, повідомляється про плани

у законотворчій діяльності парламенту. Важливим у цій події є церемоніальні традиції, яких дотримуються у парламенті роками. 5 листопада 1605 року група англійських католиків змовилась знищити тодішнього короля Якова I, який був надто лояльним до протестантів. За планом змовників, вони мали би підірвати парламент під час промови монарха, за допомогою бочок з порохом, які доправили у підвальне приміщення Вестмінстерського палацу. В останню ніч змовників викрили, та згодом стратили. Саме тому перше, що відбувається перед виступом королеви, це перевірка підвального приміщення вартою (йоменами, з англ. – Yeomen) . Тільки після цього символічного дійства, лорди та члени палати громад починають збиратись у своїх палатах. Лорди мають бути вдягнені у церемоніальні сукні, а судді верховного суду носити перуки. Перед приїздом королеви спеціально виноситься: імператорська корона, меч, церемоніальний оксамитовий капелюх – монарші регалії та символи влади. Решта церемонії також сповнена символічних дій, наприклад, герольдмейстер повинен тричі постукати у двері палати громад та, після того, як його впустять, офіційно заявити про королівський наказ прибути їм до палати лордів. Показовим також є ситуація, коли лорд-канцлер стає на коліна, щоб передати текст промови королеві, потім він має підвестись та відійти назад, рухаючись спиною вперед, дивлячись при цьому на королеву.

Очевидно, історична пам'ять, традиції та національна культура відіграють важливу роль у діяльності британського парламенту. Дотримання церемонії є одним із проявів вірності британських парламентарів монаршому режиму та національним історичним витокам. Це вказує на високий рівень національної свідомості британських парламентарів, а також створює певний імідж британському парламенту, як одному із найстаріших у Європі.

Британський парламент піклується не лише про збереження історичної спадщини та традицій, але також про виховання та передачу досвіду новим поколінням британців. Елітарна освіта є важливим елементом рекрутування державою еліти, адже забезпечує високий рівень освіти у своїх випускників, займається вихованням національної свідомості, заздалегідь готує необхідних

державі висококваліфікованих кадрів.

«У Великобританії кожен бажаючий отримати досвід парламентської роботи може долучитись до діяльності через програму учнівства – (apprenticeship) у Парламентській Академії. Серед варіантів проходження навчання – палата громад, палата лордів та учнівство для студентів» [45, с. 167].

Такі програми дають можливість поєднувати теоретичне навчання із безпосередньою практикою на місці. Програма розрахована на учнів віком 16-24 років, які не мають завершеної освіти, та триває протягом року. Основні практичні завдання які покладаються на студентів це ведення діловодства пов'язаного з прямим виконанням обов'язків парламентарів, відповіді на листи, ведення бази даних тощо. Загалом програма націлена на заохочення та залучення тих осіб, які раніше не планували пов'язувати свою майбутню діяльність із парламентаризмом. Важливо зауважити, що за роботу у Палаті громад учні отримують зарплатню, 30 днів відпустки та інші переваги [46]. Загалом вказані програми є чудовою можливістю отримати досвід для подальшої роботи у британському парламенті або державній службі. Це також вказує на те, що британський парламент піклується про виховання молодого покоління та докладає зусиль для того щоб майбутні парламентарі були професіоналами у своїй сфері, а також мали високий рівень національної свідомості.

У Німеччині також піклуються про виховання національної еліти. Головним чином це завдання покладається на федеральні академії та університети. Як от:

- «Федеральний університет прикладних управлінських наук (Fachhochschule des Bundes für öffentliche Verwaltung).
- Федеральна академія державного управління (Bundesakademie für öffentliche Verwaltung);
- Університет наук управління у місті Шпаер (University of Administrative Sciences in Speyer (Hochschule für Verwaltungswissenschaften));

- Федеральний університет збройних сил (Federal University of the Armed Forces (Bundeswehrhochschule)) ;
- Федеральний університет прикладних наук державного управління (Federal University of Applied Administrative Sciences (Fachhochschule des Bundes für öffentliche Verwaltung));
- Федеральна вища школа державного та муніципального управління (FH Bund)» [47, с. 243-244].

Значну увагу вихованню представників вищої ланки державного управління, приділяють у Франції.

Основний елемент такого виховання – освіта через елітарні освітні заклади «Grand Ecoles». Можна привести такі приклади: «École normale supérieure» (серед випускників 12 лауреатів Нобелівської премії); École Polytechnique – паризька політехнічна школа для підготовки за інженерним фахом; Hautes Études Commerciales de Paris – бізнес школа та дослідницький інститут з високим рейтингом. «Фактично це престижні навчальні заклади вищої освіти з високою планкою вступних вимог. Випускники таких навчальних закладів часто займаються політикою та займають високі посади у Франції» [47, с. 230].

В Україні налічується майже 300 університетів, однак лише невелика частина з них можуть претендувати на статус «елітних». Щороку рейтинги оновлюються, тим не менш, серед безумовних лідерів можна виділити наступні:

- Київський національний університет імена Тараса Шевченка;
- Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
- Національний університет «Києво-Могилянська академія»;
- Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
- Львівський національний університет імені Івана Франка;
- Український католицький університет;

Серед приватних вищих навчальних закладів:

- Київська школа економіки;
- Університет Данила Галицького;
- Університет Альфреда Нобеля;

Основним напрямом розвитку вищої освіти має бути покращення якості освітнього процесу у навчальних закладах та розширення автономності університетів.

Також варто повернутись до питання парламентської етики в Україні та розглянути зарубіжний досвід.

Як вже було зауважено, етичні норми парламентської діяльності є одним із маркерів національної свідомості депутатів.

Поведінка народних депутатів демонструє їх готовність до виконання своїх професійних обов'язків, компетентність в рамках визначених повноважень, усвідомлення власної ролі у політичному процесі, особистий рівень моральної відповідальності. Як вже було зауважено, проблема полягає у відсутності етичного кодексу народного депутата. В Україні це питання вже давно є темою для публічних дискусій. Розглянемо також міжнародні практики, що стосуються питання етики парламентарів. У багатьох країнах етичне питання у парламенті регулюється окремими актами, як от етичними кодексами або кодексами поведінки. Це дозволяє парламенту не лише регулювати поведінку депутатів, але і мати безпосередні елементи впливу для тих, хто не дотримується правил. Формат та концепція таких документів є різною та варіюється від докладного переліку етичних правил та санкцій за порушення до короткого викладу базових цінностей та норм поведінки. «Деякі країни взагалі не мають окремого етичного кодексу, але норми етики можуть бути включені до законодавства про роботу парламенту» [48].

Як приклад можна навести реалізації цих концепцій у таких країнах:

- «Сполучені Штати Америки: кодекс поведінки є частиною регламенту Сенату. У випадку порушення у формі непристойної поведінки член сенату може бути виключений двома третинами голосів.

– Франція: у Франції до депутатів Національних зборів може бути застосовано санкції такого характеру: заклик до порядку; заклик із занесенням до протоколу; винесення осуду; винесення осуду з тимчасовою заборонаю брати участь у засіданнях палати протягом одного місяця. Суворі санкції зокрема передбачають «урізання» зарплати, або відсторонення від діяльності на певний період. Строки відсторонення приймаються за рекомендацією Бюро.

– Великобританія: кодекс поведінки члени Палати лордів визначає загальні норми громадського обов'язку та етичних норм поведінки. Кодекс також містить заборону на отримання хабарів, оплачувану адвокатську діяльність та зловживання інформацією. За суворі порушення може бути застосовано дострокове припинення депутатського мандата. Такими повноваженнями наділений парламентський Комітет зі стандартів та привілеїв, який слідкує за дотриманням Кодексу поведінки для членів Парламенту.

– Німеччина: у Німеччині Кодекс поведінки для членів однопалатного парламенту (Бундестагу) теж є частиною регламенту як додаток. Якщо член Бундестагу порушує регламент під час дебатів, його можуть запросити до порядку, або тимчасово позбавити права на майбутні виступи. Серйозні порушення можуть мати наслідком фінансові санкції на суму до 2000 євро. Передбачені дисциплінарні заходи за порушення правил декларування – від попередження до штрафу в розмірі піврічної зарплати.

– Литва: Сейм Литви має досить суворий Кодекс поведінки народних депутатів, у якому прописано, що навіть за один прогул парламентського засідання парламентарі можуть втратити третину зарплати. Аналогічним чином карається відсутність на засіданнях комітету або спеціальних комісій. Додатково Парламентська Комісія з питань етики та процедур може оприлюднити прізвища парламентарів-порушників у ЗМІ.

– Латвія: має Етичний кодекс, а також суворо регламентовані правила, зокрема щодо відвідування сесій депутатами. За регулярні порушення можуть

накладатись фінансові стягнення, або депутат може бути позбавлений мандата. Присутні на засіданні мають тричі реєструвати свою присутність, і лише у випадку усіх трьох реєстрацій вона буде зарахована» [49].

Як бачимо, у багатьох європейських парламентах питання дотримання етичних норм та правил закріплене етичним кодексом або є частиною регламенту. За порушення можуть накладатись санкції у вигляді звичайного попередження, тимчасового відсторонення від виступів або участі у засіданнях, фінансові стягнення у вигляді визначеної суми або певного окладу від зарплати, позбавлення мандата. В Україні це питання може бути вирішене запровадженням етичного кодексу із врахуванням міжнародного досвіду у цій практиці. Необхідно закріпити регулювання етичних норм та правил поведінки парламентарів, а також визначити санкції за порушення цих правил. Доречно припустити, що внаслідок такого рішення буде підвищено рівень національної свідомості народних депутатів, покращиться імідж самого парламенту, підвищиться рівень ефективності роботи ВР України.

Окремо варто розглянути питання гендерної рівності у парламенті. Забезпечення участі та представництва всіх груп суспільства в прийнятті державних рішень є обов'язковим елементом парламентської діяльності будь-якої демократичної держави. Урахування гендерних аспектів та їх баланс дозволяє враховувати різні точки зору, сприяючи тому, щоб державна політика відображала потреби жінок і чоловіків різного походження. Досягнення гендерної рівності в політиці полягає не лише в підрахунку кількості жінок у парламенті та на міністерських посадах, а й у забезпеченні того, щоб жінки в різних ситуаціях та умовах мали змогу позитивно впливати на політику. Гендерно збалансований парламент є показником дотримання уряду гендерної рівності та забезпечення врахування інклюзивної зору в важливих урядових рішеннях.

«Станом на 2023 рік середній відсоток жінок, які займали посади у кабінетах міністрів у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) становить 35,7%. У 2023 році 8 із 38 країн

ОЕСР мають 50% або більше жінок у своїх політичних керівних органах: Бельгія, Чилі, Колумбія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Норвегія та Іспанія. З іншого боку менше 10% членів кабінету міністрів у Чехії, Угорщині, Японії та Туреччині є жінками» [50].

Жінки продовжують, в основному, займати посади, пов'язані з соціальною та культурною політикою – найчастіше ті, що стосуються самих жінок та гендерної рівності, сім'ї та дітей, соціального залучення та розвитку, соціального захисту та забезпечення, а також справ корінного населення та національних меншин.

«Відповідно до останнього звіту IPU «Жінки в парламенті 2023», глобальна частка жінок-депутатів зросла до 26,9%, виходячи з виборів які відбулися в 2023 році. Це означає зростання цього показника на 0,4% в річному обчисленні. Тим не менш, це відбувається повільніше, ніж у попередні роки – на виборах у 2021 та 2020 роках кількість жінок-депутатів збільшилася на 0,6%. Щоб покращити показник гендерної рівності у парламентах, країни ОЕСР вживають таких заходів, як запровадження обов'язкових квот, програм наставництва, встановлення та розвиток мережевих зв'язків як концепцію організації суспільства, а також інших дій, запроваджених на подолання сексизму та активному залученню жінок у парламентську діяльність» [51]. Більшість країн ОЕСР запровадили виборчі квоти, які сприяють просуванню гендерної рівності в парламентах. Однак важливо поєднувати виборчі квоти з іншими методами підтримки гендерної рівності.

Ситуація в Україні: щодо питання гендерних квот варто зазначити, що в Україні діють гендерні квоти на рівні 40%. Однак питання гендерної рівності у парламенті безпосередньо стосується гендерної рівності та толерантності у суспільстві загалом. Рівень культури у суспільстві багато в чому визначає політику та законодавчі ініціативи у державі загалом. Тому квоти можна розглядати як тимчасовий засіб подолання гендерної нерівності. Демократичне, толерантне та національно-свідоме суспільство має усвідомлювати необхідність забезпечення прав усіх його членів – незалежно

від віку, статі чи віросповідання. Саме тому питання забезпечення та розвитку гендерної рівності у ВРУ є досі актуальним питанням, та безпосередньо стосується національної свідомості усіх громадян.

Підсумовуючи, зауважимо, що напрями посилення ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості є досить різні за характером та структурою. Необхідно врахувати такі елементи: міжнародний досвід у сфері освіти, практики запровадження етичного кодексу для парламентарів, забезпечення гендерної рівності у парламенті.

3.2. Вдосконалення процедури відбору кандидатів до списку політичних партій під час парламентських виборів

Проведення регулярних виборів є невід'ємною частиною будь-якої функціонуючої демократії. Парламентські вибори дають громадянам можливість брати участь у політичному процесі, – обирати та підтримувати своїх політичних представників. Ці представники, у свою чергу, консультуються з громадянами і забезпечують, щоб їхня думка була почута та врахована у законодавчій діяльності та реалізації політичного курсу загалом. Безпосередньо перед виборами громадяни мають змогу ознайомитись з програмами кандидатів та слідкувати за їх діяльністю через медіа, ЗМІ, соціальні мережі тощо. Важливо щоб вибори проходили відкрито та чесно, у протилежному випадку громадяни не мають можливості повною мірою користуватись своїми правами, також втрачається довіра до виборчого процесу. Політичні партії у даному випадку виступають безпосереднім механізмом, який займається відбором, рекрутуванням, та висуванням головних претендентів до парламенту. При цьому кінцеве рішення стосовно попадання чи непотрапляння у правлячу еліту кандидатів, стоїть за виборцями. Тому партії як рекрутери змушені орієнтуватися не тільки на власний інтерес провести того чи іншого кандидата в еліту, але й на виборців

– їхні інтереси, їхні уявлення про те, хто і як повинен представляти їхні інтереси, враховувати думки виборців у відборі кандидатів на стадії внутрішньопартійної номінації. Сьогодні актуальним є питання щодо вдосконалення процедури відбору кандидатів до політичних партій.

Фактчекінг: це процес перевірки інформації, зокрема висловів політиків та громадських діячів на точність та достовірність. Як метод, «фактчекінг являє собою процес розслідування, який зазвичай проводиться журналістами, та спрямований на викриття брехні, популізму, маніпуляцій у безпосередніх репліках спікерів та публічних діячів різного рівня, публікаціях у ЗМІ тощо» [52].

Неправильний переклад, видозмінення цитат, спотворення інформації — все це є наслідком нехтування послугами фактчекерів. Головна відмінність фактчеку від простих розслідувань полягає у невикористанні неофіційної та неперевіреної інформації. У ході проведення дослідження фактчекери користуються офіційними ресурсами, звертаються у державні органи та інші інституції для отримання необхідної інформації. Фактчекінг стосується не лише питання іміджу чи репутації автора, який займається спотворенням фактів, але може мати досить серйозні наслідки у вигляді судових розглядів, фінансових збитків та санкцій. В епоху цифрових технологій ця проблема набуває особливої актуальності. Зважаючи на той факт, що більшість людей отримує інформацію через інтернет-новини, телевізор та інші цифрові ресурси, необхідно відповідально ставитись до перевірки інформації. Для цього важливо володіти навичками критичного мислення та аналізу.

Серед українських фактчекінгових проєктів можна виділити такі:

– «StopFake– сайт для боротьби з дезінформацією та перевірки фактів. Був створений 2 березня 2014 року за ініціативи моголянських професорів та випускників школи журналістики та програми для журналістів і редакторів Digital Future of Journalism. До роботи проєкту також долучились громадські діячі різних напрямків діяльності: журналісти, перекладачі, редактори тощо. Усі вони були об'єднані метою не допустити поширення дезінформації в

українському медіа просторі після початку війни та окупації українських територій у 2014 році. Діяльність проекту також націлена на висвітлення пропаганди» [53].

– «Без брехні – Фактчек-проект заснований Громадською організацією «Центр аналітики і розслідувань», він є відкритою медіа-платформою, яка працює на громадських засадах та за підтримки різних міжнародних донорських організацій та грантів. Цей проект досліджує основні наративи пропаганди, дезінформацію як явище загалом, технології маніпуляцій, фейки та досліджує методи протидії цим явищам» [54].

– VoxCheck – проект, що створений на базі української інтернет-платформи «Вокс Україна» який займається перевіркою висловлювань політиків. Аналітики проекту займаються моніторингом соціальних мереж, ЗМІ, дивляться випуски телевізійних новин та політичних програм для збору інформації. Програма проекту є простою у використанні та дозволяє перевірити джерела та аргументацію. «Діяльність проекту відбувається за рахунок благодійних внесків та грантів. З 2020 року аналітики програми у партнерстві з Meta протидіють фейковим новинам на платформах Facebook та Instagram» [55].

– «Слово і діло – аналітичний портал, який займається аналізом діяльності українських політиків, зокрема їх обіцянок. Також на сайті розміщені актуальні новини політичного життя України» [56].

Отже, фактчекінг може бути дієвим інструментом у процесі рекрутингу та відбору кандидатів до політичних партій. Неупередженість, чіткість та достовірність фактів – основні засади, на яких має формуватися публічний виступ парламентських діячів. Саме тому кандидати у парламент, та самі парламентарі мають чітко усвідомлювати необхідність дотримання цих положень, ретельно готувати власні публічні виступи та користуватись лише інформацією з перевірених джерел.

SWOT-аналіз: метод стратегічного планування, який допомагає виявити сильні та слабкі сторони. Цей метод часто використовується у розробці

стратегій великих торгових компаній, але, так само може бути корисним у політичній сфері. SWOT-аналіз може бути корисним у підготовці кандидата, оцінюючи його індивідуальні якості та навички. Фактично, цей метод фокусується на таких показниках:

S – (Strengths – сильні сторони): необхідно проаналізувати та виокремити ті якості, які є перевагами та які можна ефективно використати проти політичних опонентів.

W – (Weaknesses – слабкі, вразливі сторони): існуючі вразливі місця або недоліки, які необхідно переглянути та позбутись / опрацювати.

O – (Opportunities – можливості): фактори, що потенційно можуть стати у нагоді. Особливо важливо розглядати цей пункт, виходячи з аналізу сильних сторін. Необхідно прогнозувати, які саме наслідки матимуть ті чи інші методи діяльності та як можна ефективно використати зовнішні чинники для формування сприятливої ситуації у політичній кампанії.

T – (Threats – загрози): вивчення факторів та чинників, які можуть негативно вплинути на перебіг політичної кампанії. Основні виклики можуть бути пов'язані як із загрозами від зовнішнього середовища, так і з слабкими сторонами самого кандидата.

Використання SWOT-аналізу у процесі стратегічного планування може створити такі переваги:

- Розуміння власних якостей: SWOT-аналіз допомагає політичним діячам чітко зрозуміти сильні та слабкі сторони своєї позиції або політичної програми. Це дозволить ефективніше використовувати свої переваги та працювати над подоланням недоліків.

- Виявлення можливостей для розвитку: аналіз можливостей допоможе проаналізувати власні переваги та ідентифікувати потенційні шанси для додаткового успіху. Джерелом нових можливостей можуть бути нові соціальні тенденції, законодавчі зміни, громадські ініціативи тощо.

- Усунення загроз: аналіз потенційних загроз дозволяє прогнозувати можливі перешкоди чи небезпеки для політичної діяльності.

– Стратегічне планування: SWOT-аналіз є частиною стратегічного планування у політиці. На його основі можна розробити довгострокові та короткострокові стратегії для досягнення масштабних цілей.

– Підготовка до виборів і кампаній: Перед виборчою кампанією SWOT-аналіз допомагає кандидатам і партіям розробити власну стратегію, шляхом обговорення щодо кожного зі структурних елементів цього типу аналізу.

Для того щоб процедура відбору кандидатів була максимально ефективною, кожен кандидат повинен розробити власний SWOT-аналіз. Кожен структурний елемент можливо опрацювати за допомогою уточнюючих запитань.

Як приклад можна навести таку структуру (див. рис. 3.1):

Strengths	Opportunities
Які є сильні сторони?	Як посилити власні переваги?
Як саме їх використати?	Які позитивні наслідки це матиме?
Чи можна їх використати ефективно з огляду на зовнішні фактори впливу?	Як опонент може перетворити переваги на недоліки?

Weaknesses	Threats
Які є слабкі сторони?	Чи може опонент використати їх проти мене?
Як саме їх позбутись?	Чи буде цей метод ефективним, з огляду на його сильні сторони?
Чи можна їх перетворити на сильні сторони?	Який ефект та наслідки можуть бути від перетворення слабких сторін на сильні?

Рис. 3.1. Модель розкриття структури SWOT-аналізу

Важливо, при розробці SWOT-аналізу враховувати зовнішні чинники та фактори, що склались на даний момент, наприклад настрої та преференції цільової аудиторії, суспільна думка, імідж політичного бренду тощо. Окрім власних навичок та здібностей потрібно оцінювати потенційні можливості опонента, та бути готовим аргументувати свою позицію. Таким чином SWOT-аналіз може стати ефективним інструментом у процесі відбору кандидатів під час парламентських виборів.

Дебати: одним із ефективних методів відбору кандидатів є дебати. Публічні дебати – це низка форумів, де висловлюються громадські думки, інтереси та очікування стосовно питань, що стосуються суспільного та державного життя. Теми дебатів можуть бути пов'язані з такими питаннями, як: регулювання системи правосуддя, освітні стратегії, обов'язковість та особливості проходження військової служби, правом людини на евтаназію тощо. Дебати мають сприяти формуванню такого середовища, у якому кожен здатен відкрито висловити свою думку та погляди, надати відповідні аргументи та контраргументи на підтримку своєї позиції, а також вести публічну дискусію з урахуванням етичних норм та правил поведінки. Особливо важливо для українського парламенту проводити регулярні обговорення та дискусії щодо питань, які є особливо актуальними на цей день.

У цьому випадку постає запитання, чи обов'язково публічна дискусія у формі дебатів завершиться спільною згодою сторін чи досягненням консенсусного рішення. Враховуючи ті обставини, що форуми публічних дебатів зазвичай складаються з представників різних політичних напрямків та ідеологій, не варто очікувати, що в цьому процесі обов'язково буде досягнуто спільної згоди чи консенсусу.

Ризик зловживання владою буде мінімізований у тих урядових структурах, які постійно перебувають під громадським наглядом і піддаються обліку. Держави як інститут за своєю природою схильна до зловживання владою, не зважаючи на заявлену мету забезпечення і підтримки безпеки. Зловживання владою може відбуватися у структурах, де влада централізована

і не ділиться з іншими. Централізація виконавчої, законодавчої і судової влади може призвести до деградації влади і завдати шкоди правам і свободам громадян. «Саме тому влада має бути у різних руках. Для цього було розроблено різноманітні механізми для запобігання зловживання кожною з цих структур, таких як конституціоналізм, конституційне судочинство, адміністративне правосуддя тощо. Однак у випадках, коли ці механізми відсутні, діють неефективно, контроль, що реалізується через дискусію, може бути особливо ефективним» [58].

«Проведення дебатів у відкритому форматі, наприклад телевізійному, підвищує рівень довіри виборців до кандидата, а також дозволяє детальніше ознайомитись з його політичними поглядами, планами та ініціативами. Водночас дебати здатні викрити, як слабкі, так і сильні сторони того чи іншого кандидата. Кожен учасник дебатів має проявити свої знання та готовність працювати в інтересах держави та власної партії – відповідати на запитання опонентів, аргументувати свою позицію, бути готовим захищати власні політичні погляди. Однак трапляється так, що позиція кандидатів стосовно того чи іншого питання може кардинально різнитись. Як приклад, дебати у США 23 серпня 2023 року: дебати республіканців проходили між Роном Десантісом, Ніккі Гейл та Вівеком Рамасвами. В той час як інші кандидати висловлювались на користь підтримки України, Рамасвами зайняв протилежну позицію та гостро розкритикував таку політику США» [58].

Дебати, як аспект політичної культури, не є надто поширеним явищем в Україні, саме тому необхідно популяризувати цей елемент, як одну із основних процедур відбору кандидатів до списку партій.

Праймеріз (Primary elections): фактично це попередні внутрішньопартійні вибори представника партії, який представлятиме її на виборах. Праймеріз як явище з'явилося у США та сьогодні є найбільш поширеним саме у цій країні. Відкриті праймеріз – це попередні вибори, на яких можуть голосувати всі зареєстровані виборці, незалежно від того, від якої партії вони зареєстровані. «Закриті праймеріз – це попередні вибори, на яких

можуть голосувати лише ті виборці, які зареєстровані як належні до певної політичної партії. Наприклад, якщо це республіканські первинні вибори, відповідно, лише республіканці, можуть голосувати. Мета полягає у виборі кандидата від певної партії, який зрештою балотуватиметься на загальних виборах» [59].

Праймеріз можна розглядати як технологію подолання корупції серед тих партійних членів, які зловживають своїми повноваженнями, та користуються надмірним впливом на прийняття вигідних їм рішень: «Традиційно партійні вожді, особливо коли це стосується суспільств, далеких від реальної демократії, намагаються силоміць просувати свою політичну лінію, ігноруючи тим самим волю більшості членів партії» [60, с. 145].

Імплементация західних практик праймерізу в контексті української політичної культури є можливою за умов створення сприятливого демократичного середовища, на засадах здорової конкуренції та за дотримання етичних норм поведінки. Також є потреба у законодавчому забезпеченні – чітке визначення механізмів та етапів проведення праймеріз.

Кокус (Caucus): зустріч невеликої групи партійних діячів чи організації, які мають великий вплив або схожі інтереси [61]. Як зауважує один із ранніх дослідників цього поняття Фредерік Уоллінгфорт Вайтрідж (1852-1916), цей термін походить з Бостону від «caulkers», – конопатники, і відноситься до 18 ст. «В той час місцеві робітники (серед яких були конопатники), моряки та інші прошарки населення, збирались на регулярні зустрічі, зокрема у «caulk house» – приміщеннях, у яких мешкали конопатники. Такі зустрічі проходили у досить неформальній обстановці, де присутні могли курити та випивати. Основною метою було обговорення питання бізнесу та прибутку, а також просування певних учасників на ті чи інші посади» [62, с. 5-6].

Сучасний кокус дещо схожий на Праймеріз, але відрізняється типом голосування. Якщо праймеріз передбачає звичайне голосування за допомогою бюлетеня, то кокус це фактичні збори навколо обраного кандидата, а також їх виступи із висловленням аргументів на свою користь. Загалом, кокус

використовується для підвищення рівня ефективності партійної діяльності, її демократизації, обговорення політичної стратегії та розвитку. Все це сприяє організаційній діяльності партії, відбору професійних та перспективних кандидатів для виборів.

Як вже було зауважено, важливим пунктом є дотримання гендерного балансу та політичної інклюзивності. Не варто також забувати про представників національних меншин. Важливо, щоб кожен учасник мав право на висунення своєї кандидатури, та на чесну та «чисту» конкуренцію з однопартійцями.

Політичний маркетинг – діяльність спрямована на формування певного іміджу у кандидата та завоювання ним впливу. Ефективно розроблена стратегія та забезпечення фінансуванням дозволять створити такий імідж, який потрібен електорату.

Головне завдання політичного маркетингу це проаналізувати потреби, очікування та запити виборців, задля того аби повністю задовольнити їх своєю кандидатурою. Політичний маркетинг виник як новий спосіб ведення політичних кампаній партії, щоб зробити себе відомими та популяризувати в публічному просторі. Пізніше також було помічено, що маркетологи стають дедалі частіше користуватись цифровими технологіями у своїй роботі. Подібна ситуація сталася і в політиці. «Коли Барак Обама зрозумів, що не буде мати підтримку великих бізнесменів для перемоги на виборах у 2008 році, він вирішив змінити тактику і стати першим політиком Кампанія Обама 2008 року була схвалена як перший, хто ефективно використовує Інтернет. Команда маркетологів Барака Обама, безумовно, знала, як застосувати SMS для реклами різного змісту» [63, с. 79-80].

Веб-сайт «YouObama» був створений із посиланням на YouTube, щоб поділитися відео своїх політичних акцій і був одним із перших політичних кандидатів, які взяли перевагу функцій соціальних мереж, таких як Facebook і Twitter.

Політичний маркетинг в сучасному політичному процесі відіграє значну роль у формуванні та реалізації політичних ідей, кандидатів та партій. Сутність цієї стратегії полягає у використанні інструментів маркетингу для досягнення політичних цілей, наприклад для залучення виборців, створення позитивного іміджу у кандидата або здобуття підтримки для кандидатів чи партій. Загалом концепцію політичного маркетингу можна розділити на декілька ключових етапів:

- Дослідження ринку та аналіз громадської думки Перший етап політичного маркетингу полягає у дослідженні ринку та громадської думки. Це включає вивчення соціальних та економічних запитів, розуміння потреб виборців а також визначення ключових проблем, які є актуальними для суспільства. Для досягнення поставлених цілей можна застосовувати різні методи дослідження, як от: опитування, фокус-групи, аналіз соціальних медіа тощо.

- Позиціонування кандидата: після збору необхідних даних важливим етапом є визначення індивідуальних здібностей кандидата, які відрізняють його від конкурентів та здатні привернути увагу виборців.

- Реклама та засоби масової інформації: один з найважливіших елементів політичного маркетингу – це використання реклами та засобів масової інформації для комунікації. Це може бути як розміщення рекламних оголошень у газетах та журналах, вітрини на телебаченні та радіо, так і комунікація з виборцями через соціальні медіа, для поширення політичних повідомлень та тіснішої взаємодії.

- Організація публічних кампаній: організація кампаній та публічних заходів є важливою складовою політичного маркетингу. До цього можна віднести проведення дебатів, мітингів, зустрічі з виборцями, проведення різних громадських заходів тощо.

- Таргетинг цільової аудиторії виборців: для підвищення ефективності виборчої кампанії важливо враховувати специфічні інтереси та потреби різних груп виборців. Тому політичні кампанії часто використовують таргетування

аудиторії для того щоб сфокусуватись на роботі з цільовими сегментами населення.

Реалізація вказаних практик у контексті української політичної культури стане кроком до забезпечення прозорості депутатської діяльності, дозволить зрозуміти та проаналізувати наміри та плани кандидатів у депутати щодо їх реалізації.

Фактчекінг дозволить проаналізувати та критично оцінити вислови тих чи інших акторів публічної політики. Ефективно протидіяти дезінформації та уміти розрізняти маніпуляції у публічних виступах. SWOT-аналіз продемонструє готовність партійних кандидатів до виконання їх обов'язків, рівень професійної підготовки та викриє слабкі сторони. Тим самим цей тип аналізу є мотиваційною складовою для кандидатів – підвищення рівня професійної компетентності, підготовка до роботи з електоратом, знання основних засад та практик публічного управління, є тими аспектами на які варто звернути увагу та, за можливості, покращити. Праймеріз та кокус є ефективними елементами партійної діяльності. Запровадження цих практик, беручи за основу американський зразок, українські політичні партії зможуть вдосконалити процедуру відбору кандидатів для парламентських виборів. Більше того, внутрішньопартійні попередні вибори будуть стимулювати партійних діячів до вдосконалення своїх професійних навичок.

Висновок до розділу 3

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна зробити такі висновки:

По-перше, вираження національної свідомості може відбуватись шляхом дотримання споконвічних національних традицій, які уособлюють історичну спадковість владних інституцій. Це є вираженням поваги та демонстрацією знання історії власної держави. Український парламентаризм має досить давнє коріння та історію. Тому народним депутатам України потрібно знати історичні витоки та традиції українського інституту виборів.

По-друге, доведено важливість існування мережі елітарних освітніх закладів. Держава має бути зацікавлена у вихованні освічених, висококваліфікованих та національно-свідомих державних управлінців. Окремо варто звернути увагу на такий приклад, як функціонування парламентської академії у Великобританії.

Наостанок, розвиток національної свідомості у парламентарів залежить від законодавчого регулювання окремих аспектів їх діяльності. Як приклад було розглянуто етичне питання, а також наголошено на важливості запровадження етичного кодексу народного депутата. Міжнародний досвід демонструє чітке та суворе регулювання етичних норм та правил поведінки для парламентарів у багатьох розвинених країнах. Спираючись на європейський та американський досвід регулювання, необхідно виробити власний варіант кодексу етики. Також варто звернути увагу на проблематику гендерної рівності у парламенті. Важливо дотримуватись та сприяти гендерній інклюзивності у політичному середовищі. Підтримка рівних можливостей для усіх членів суспільства є одним із засадничих принципів демократії. Більше того, це є безпосереднім маркером усвідомлення необхідності дотримання європейського вектору розвитку, а тому є виявом національної свідомості депутатів.

Процедура відбору партійних кандидатів під час парламентських виборів може бути вдосконалена різними методами. Фактчекінг дозволить відрізнити правду від фейків, та сприятиме викоріненню популізму; SWOT-аналіз – як метод стратегічного планування допоможе детально розібрати сильні та слабкі сторони кандидата / партії, та виявити основні загрози чи можливості. Праймеріз та кокус – практика «передвиборів», сприятиме внутрішній організації в партії, дозволить виявити найсильніших кандидатів. За допомогою політичного маркетингу партія здатна створити позитивний імідж своєму кандидату, ефективно комунікувати з електоратом та очолювати рейтинги.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження у ході якого ми проаналізували роль народних депутатів у розвитку національної свідомості можна зробити наступні висновки:

1. Розглянуто та систематизовано наукові підходи щодо розуміння поняття національної свідомості. З'ясовано, що свідомість – це психологічне та нейрофізіологічне явище, свідчить про усвідомлення індивідом своїх дій, думок, почуттів. Національна свідомість, яка обмежується лише одним усвідомленням власної національної приналежності є на досить низькому рівні. Водночас індивідуальне розуміння відповідальності за власні вчинки та дії, що так чи інакше стосуються добробуту держави та безпеки нації є показником підвищення рівня національної свідомості.

2. Визначено й розкрито сутність головних структурних елементів національної свідомості, серед яких: історична пам'ять, мова, культура, освіта, та обґрунтовано характер впливу цих чинників на національну свідомість.

3. Розглянуто обов'язки та повноваження народних депутатів України та проаналізовано сучасні технології та методи діяльності з розвитку національної свідомості. Наведено приклади успішного ведення депутатської діяльності за допомогою сучасних технологій та методів. Особливу актуальність мають цифрові технології, які дозволяють парламентарям підтримувати комунікацію зі своїм електоратом, поширювати власні ідеї через різні онлайн-сервіси, сайти, платформи, персональні сторінки тощо. Виокремлено засади, на яких має базуватись діяльність національно-свідомого народного депутата, а саме: прозорості, демократичності та відповідальності. Зроблено висновки, що високий рівень національної свідомості залежить не лише від поєднання вищезгаданих структурних елементів, але також від усвідомлення людиною (в даному випадку депутатом) своєї ролі у державотворчому процесі та розвитку національної свідомості.

4. Розглянуто напрями посилення ролі народних депутатів у розвитку національної свідомості. Наголошено на важливості проведення SWOT-

аналізу для кандидатів у парламент. Також зосереджено увагу на міжнародних практиках, наприклад «праймеріз та «кокус» як ефективних елементах внутрішньопартійної діяльності, а також інструментах демократизації та створення здорового конкурентного середовища всередині партії. Парламентські дискусії у форматі дебатів є варіантом вирішення «гострих» суспільних проблем а також інструментом досягнення згоди у парламентському середовищі.

З'ясовано, що сьогодні діяльність народних депутатів є умовно обмежена через військове вторгнення з боку РФ. Тим не менш, доведено, що і в таких умовах народні депутати мають змогу виконувати свої обов'язки та вирішувати нагальні питання. Деякі з народних депутатів України довели свою відданість українському народові та державі, поклавши власне життя в боротьбі з російськими загарбниками.

5. Проаналізовано міжнародний досвід та методи підвищення національної свідомості на прикладах Великобританії, Німеччини, Франції, США тощо. Курс на європейську інтеграцію актуалізує такі питання, як: гендерна рівність, високий рівень освіти, правила етичної поведінки парламентарів. Визначено, що мережа елітарних закладів вищої освіти є одним із головних елементів виховання національної еліти. Також варто врахувати: запровадження етичного кодексу для народних депутатів України, утвердження гендерної рівності, як одного із засадничих принципів у роботі парламенту. Окремо розглянуто роль символічних практик, які демонструють національну свідомість британських парламентарів, на прикладі церемоніального відкриття парламентських сесій. Практичні рекомендації щодо посилення ролі народних депутатів України у розвитку національної свідомості є наступними:

- Сприяти розвитку мережі освіти;
- Ініціювати прийняття етичного кодексу народних депутатів, дотримуватись визначених правил поведінки та етичних норм;
- Використовувати сучасні методи стратегічного управління;

- Бути толерантним по відношенню до жінок-парламентарів, сприяти утвердженню гендерної рівності у Парламенті.
- Досконало знати українську мову та історію України;
- Захищати Українську державу та народ України від російських загарбників. Розробляти стратегічні концепції щодо деокупації тимчасово окупованих територій

Результати дослідження можуть бути використаними у ході вирішення проблем, пов'язаних із нормативно-правовим регулюванням основних аспектів діяльності парламентарів, що стосуються підвищення національної свідомості.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні основних напрямків та методів підвищення рівня національної свідомості у діяльності народних депутатів, шляхів реалізації та імплементації міжнародних практик, теоретичного обґрунтування національної свідомості як базової складової парламентської діяльності.

Серед напрямів продовження науково-дослідницької роботи за цією тематикою, можна виділити такі:

- Законодавчі колізії в контексті нормативно-правового регулювання практик з підвищення рівня національної свідомості народних депутатів;
- Напрямки діяльності народних депутатів України з підвищення рівня національної свідомості мешканців на тимчасово окупованих територіях;
- Особливості імплементації європейських практик з підвищення рівня національної свідомості та у контексті європейської інтеграції України;
- Державні інструменти регулювання освіти, як напрямок виховання парламентської еліти;
- Історичний контекст становлення та розвитку національної свідомості українських парламентарів у XX-XXI ст.

Результати цього дослідження відповідають очікуваним практичним результатам.

Список використаних джерел

1. Кресіна І. О. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування / Нова політика, 1998. С. 12-14
2. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (етнополітичний аналіз): Монографія. – К.: Вища школа, 1998. 392 с.
3. Литвиненко О. М. Як війна змінила суспільну свідомість українців: соціологічні дослідження. URL:<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-zminyla-suspilnu-svidomist-ukrayintsiv-sotsiolohichni>
4. Кулішенко Л.А. Національна Свідомість крізь призму світоглядних позицій українців / національна свідомість Інститут філософії імені ГС Сковороди НАН України, 2011. URL:<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39518/27-Kulishenco.pdf?sequence=1>
5. Павличко Д. В. Українська національна ідея: Інавгурац. лекція почес. професора Нац. ун-ту «Києво-Могилян. акад.», 1 верес. 2002 р. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002. 56 с.
6. Юнг К. Г. Аналітична психологія — Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2022. — 250 с.
7. Ренан Е. Ж. Що таке нація? – 1988. Переклад з французької Миколи Залізняка, «Націоналізм» (Антологія). — К.: Смолоскип, 2000. — с. 107—120.
8. Сміт Е. Д. Національна ідентичність (пер. з англ.). – К.: Основи, 1994. 224 с.
9. Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства : монографія / авт. кол. : В. А. Гошовська та ін.; за заг. ред. В. А. Гошовської. Київ: НАДУ, 2021. 144 с. (Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата») 408 с.
10. Гошовська В.А. Політичне лідерство українського парламентаризму в сучасному геополітичному вимірі. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії № 50/2023. С. 142-149. http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/50_2023/19.pdf
11. Даниленко Л. І. Політична освіта в Україні як чинник формування демократичної держави та демократичного типу політичної культури. Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія /авт. кол.: В. А. Гошовська [та ін.]: за ред. В. А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с.

12. Даниленко Л. І. Досвід країн демократичного транзиту з формування політичного лідерства. Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В. А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с.
13. Даниленко Л. І. Консенсусна культура як запорука розвитку майбутнього толерантного суспільства незалежної України. Незалежність України: сучасна доктрина і практика публічного управління : матеріали міжнар. круглого столу до Дня Незалежності України (Київ, 22 серп. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. 272 с.
14. Горностай П.П. (2015). Громадянська ідентичність українців та її еволюція. *Проблеми політичної психології*, 2(16), 98—111.
15. Залізник Г. М. Мова як індикатор української національної ідентичності та цивілізаційного вибору киян // *Українська мова*. 2023. № 2. С. 72-83.
16. Бичко І. Свідомість // *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 567. 742 с.
17. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення : монографія /М. М. Розумний. – К. : НІСД, 2016. – 196 с.
18. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Таращука. - К.: Основи, 1994. - 224 с. С. 11 URL: <http://dontsov-nic.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/Smit-Entoni.-Natsionalna-identychnist.pdf>
19. Масненко В. В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості // *Український історичний журнал*. – 2002. – № 5. С. 49-62.
20. PRESSING. ЧЕКАЛА РУССКИЙ МИР У ХЕРСОНІ (21.01.2023) YouTube. URL: <https://youtu.be/vEqiTZ74NRA?si=9y80p2REIHGxX3Om>
Відвідано: 27.03.24
21. Суспільне. URL: <https://suspilne.media/299240-57-ukrainciv-perejsli-abo-stali-castise-spilkuvatis-ukrainskou-z-24-lutogo-opituvanna-suspilnogo/>
22. Плохій С. М. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. (пер. Роман Ключко). Харків: КСД, 2016. 496 с.
23. Павло Гай-Нижник. Архівні документи XIX- початок XX ст. Валуєвський циркуляр. URL: [https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1863\(06\)30.Valuev.cirkulyar.php](https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1863(06)30.Valuev.cirkulyar.php)
24. НІСД. Як війна змінила суспільну свідомість українців: соціологічні дослідження. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/yak-viyna-zminyla-suspilnu-svidomist-ukrayintsiv-sotsiolohichni>

25. Якимчук О. Роль освіти в становленні національної свідомості українського народу (на основі творчості М. Пирогова, М. Драгоманова, І. Франка) [Текст] // Вища освіта України. 2018. № 3. С. 34-38.
26. Даниленко Л.І. Політична освіта в Україні як чинник формування демократичної держави та демократичного типу політичної культури. Політична культура в забезпеченні єдності та консолідації українського суспільства: монографія /авт. кол.: В. А. Гошовська [та ін.]: за ред. В. А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 220 с.
27. ГО «Стріткод». URL: <https://streetcode.com.ua/>
28. ГО «Навчай для України». URL: <https://teachforukraine.org/>
29. Закон України. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
30. Закон України . Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>
31. На старт, увага, деколонізація! Що змінилося у сфері очищення простору з новим законом. URL: <https://transparentcities.in.ua/articles/na-start-uvaha-dekolonizatsiia-shcho-zminylosia-u-sferi-ochyshchennia-prostoru-z-novym-zakonom>
32. Закон України. Про забезпечення функціонування української мови як державної. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
33. Конституція України - Розділ IV. Стаття 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4430>
34. Конституційний Суд України 5.1.4.1. Статус. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5141-status>
35. Конституція України - Розділ IV. Стаття 79. URL: <https://president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-iv#:~:text>
36. Закон України. Про статус народного депутата України. Розділ III. Стаття 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>
37. Конституція України - Розділ IV. Стаття 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4430>
38. НАЗК. Важливий крок до подолання політичної корупції: у парламенті зареєстрували проєкт Етичного кодексу народних депутатів. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/vazhlyvyj-krok-do-podolannya-politychnoyi-koruptsiyi-u-parlamenti-zareyestruvaly-proekt-etychnogo-kodeksu-narodnyh-deputativ/>

39. Депутат обласної ради провів патріотичну лекцію для студентів
URL: <https://www.oblradack.gov.ua/deputat-oblasnoi-radi-proviv-patriotichnu-lekciyu-dlya-studentiv>
40. Гончаренко Центр. URL: <https://goncharenkocentre.com.ua/>
41. Черкаська обласна рада. Депутати і волонтерство для ЗСУ: що зроблено від 24 лютого. URL: <https://www.oblradack.gov.ua/deputaty-i-volonterstvo-dlya-zsu-shcho-zrobлено-vid-24-lyutoho>
42. Економічна Правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/23/682638/>
43. Павлов Н. С. Концепція «належного врядування»: сучасне розуміння та стан її реалізації в Україні. С. 5 URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/1.pdf
44. BBC NEWS Україна. Відкриття британського парламенту: традиції і політика. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/05/160518_british_parliament_opening_on
45. Максименцева Н.О. Парламент Великобританії та його депутати: роль у формуванні та розвитку парламентської еліти. Право та державне управління».2022. № 3. С. 164-169.
46. Parliamentary work placement and Apprenticeship Programmes . URL: <https://www.parliament.uk/about/working/work-placements-and-apprenticeships/>
47. Елітознавство : підручник / за заг. ред. В.А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2013. 268 с. С. 243-244.
48. Когут А., Савчук О. Етичне та правове регулювання поведінки парламентарів: міжнародний досвід та пропозиції для України (Policy Paper). URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28800.pdf>
49. А як у них? Світові парламентські практики [Текст] / Н. Бабинська [та ін.] ;USAID. Програма "РАДА". - [Б. м.] : Опора, 2016. - 87 с. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XC BX.pdf
50. OECD Library. Gender equality in politics. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e9092c2a-en/index.html?itemId=/content/component/e9092c2a-en#>
51. IPU. Women in Parliament 2023 Infographic. URL: <https://www.ipu.org/resources/publications/infographics/2024-03/women-in-parliament-2023-infographic>
52. Lydiia Danylenko. Небезпечні концепції політичних партій (28.03.2024) YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jRQiPKK5xtI&t=467s>
53. StopFake.org URL: <https://www.stopfake.org/uk/pro-nas/>

54. Без брехні. Фактчек перевірка політичних та суспільних подій наявність маніпуляцій, фейків та неправди. URL: <https://without-lie.info/category/factcheck/>
55. VoxCheck. URL: <https://voxcheck.voxukraine.org/>
56. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/>
57. Sunay, Reyhan. "THE IMPORTANCE OF PUBLIC DEBATE IN DEMOCRATIC REGIMES". *European Scientific Journal, ESJ* 8, no. 9 (May 20, 2012). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/328023398.pdf>
58. Associated press news. Vivek Ramaswamy takes center stage, plus other key moments from the first Republican debate. URL: <https://apnews.com/article/debate-republican-takeaways-president-gop-trump-ramaswamy-christie-f38e0aa189ad85f347f97b1b6bea4c53>
59. Open Primary Law & Legal Definition. USLegal.com URL: <https://definitions.uslegal.com/o/open-primary/>
60. Войтович Р. Праймеріз як інструмент оптимізації виборчих технологій в Україні / Р. Войтович // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2010. - Вип. 6. - С. 137-147.
61. Cambridge Dictionary. Caucus meaning. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/caucus>
62. Frederick W.W. Caucus system. New York, 1883. URL: <https://archive.org/details/caucussystem00whit/page/6/mode/2up>
63. Cwalina, Wojciech. Political marketing : theoretical and strategic foundations / by Wojciech Cwalina, Andrzej Falkowski, and Bruce I. Newman. С. 79-80. URL: <https://web.unica.it/unica/protected/391710/0/def/ref/MAT232717/>